

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NY

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM,

DR. PHIL., PRÆST.

SJETTE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI

1872 - 73.

Om Helgene,

som Kirker og Stiftelser i Kjøge og Omegn have været indviede til.

Af Frøken Franziska Carlsen.

Helgenlivets Stræben er en Efterfølgelse af Christus, det nye Livs Seir over det gamle, en fuldkommen Forening med Christus, en Gaaen op i Ham det nye Liv. Denne Leven i Ham troede man, i den middelalderlige katholske Tid, endogsaa kunde frembringe de samme legemlige Lidelses-tegn paa de Helliges Legemer, som Christi Legeme havde baaret.

Det nye Livs Seir over det gamle antog man fuldbyrdedes hos Helgene i en langt høiere Grad her paa Jorden end hos andre Christne. Christi Efterfølgelse var deres store Opgave, men idet de stræbte at følge ham efter, var det ofte især i enkelte christelige Dyder de naaede længst fremad mod Maalet, Christi Livs fuldkomne Seir i dem. Og da i Tankens, som i den synlige Verden, forskjelligt til forskjellig Tider har beskjæftiget Menneskeslægten, var der ogsaa til visse Tider enkelte christelige Dyder, som Christenheden især hæftede Øiet paa, og naar disse christelige Dyder og store Tanker kom op og traadte frem i Livet, var det naturligt for Middelalderens Folk at personliggjøre dem i en Helgen, i hvem man mente netop den store Tanke eller christelige Dyd, som Tidens Øie var vendt hen

imod, havde slaaet stærkest igjennem, og da kom det let, at man drev lidt eller meget Afguderer med denne kjære Tankes Fremstiller. Kunde man derfor Skridt for Skridt forfølge Helgendyrkelsens Gang og Udvikling, kjende de forskjellige Tiders Helgene og faae Syn for, hvilke Tanker og Dyder de især fremstillede, vilde denne Kundskab bidrage til at oplyse for os Tankegangens aandelige Udvikling i Middelalderen, og som et lille Bidrag hertil vil jeg anføre lidt om de forskjellige Helgene og romersk-katholske Forestillinger, som Kirker, Altare og Laug etc. i Kjøgeegnen vare indviede til. (Aarstallet, som er anført, er det tidligste Aar, jeg har fundet den Helgen eller romersk-katholske Forestilling, det staaer ved, nævnt i Kjøge eller Omegn).

St. Johannes Døberen.

Et St. Hans Kapel i Kjøge nævnes i et Document uden Aarstal i Kjøge Bys Archiv.

Naar man sammenholder hvad der staaer fortalt i Evangelierne om Døberen Johannes's asketiske Liv, Omvendelsesprædiken, Vidnesbyrd om Herren og Halshuggelse i Fængslet, ligger det nær at antage, at da han blev en af Middelalderens Helgene, saae man i ham Forbilledet for de i streng Afholdenhed levende Omvendelsesprædikanter, som vidnede uden Frygt for Liv og Velfærd, for at bane Veien for Evangeliets Budskab.

Augustin bemærker, at Kirken sædvanlig høitideligholdt de Helliges Mindefest paa Dødsdagen, men med Festdagen for Johannes Døberen er gjort en Undtagelse, fordi han var helliget før sin Fødsel, og derfor helligholdes hans Fødselsdag til Minde om ham. I Basilicaen St. Theodori i Rom seer man et Billed af Johannes Døberen i Mosaik fra det 7de Aarhundrede, med et Ansigt, som er fuldkommen roligt og mildt, og med dette Udtryk seer man ham sædvanlig fremstillet. Ikke sjeldent findes Fremstillinger af Johannes's Hoved paa et Fad, baade skaaret i ædle Stene

og i Træ. Ogsaa i vore danske Landsbykirker fandtes, og findes maaskee endnu, disse udskaarne Johannes-Hoveder paa Fad¹).

Det ældste Maleri, hvorpaa Johannes er fremstillet, er fra Katakomberne og er malet i det 5te eller 6te Aarhundrede. Jesus staaer paa dette Billede i Jordans Flod med det halve Legeme, Duen er over ham, og ved høire Kyst svæver en Engel i Skyerne, som holder i Haanden et fladt Fad og et Linklæde til Aftørring, underneden kommer en Hjort til Floden. Paa venstre Kyst staaer Døberen og lægger den høire Haand paa Jesu Hoved, i den venstre har han en Rørstav. Han er let klædt, med en Kappe af Kameelhaar, som er kastet over Skuldre og Underliv. Læderbeltet seer man ikke. Hans Haar synes at være skilte ad. Han har Glorie om Hovedet, ligesom ogsaa Christus og Engelen har en saadan²). Flere lignende Fremstillinger har man fra det 11te og 12te Aarhundrede. Den sædvanligste Maade man seer Døberen afbildet paa, er staaende opreist med en Kaabe af Skind, holdende i den ene Haand en lang Stav, som ender i et Kors. Ofte seer man et Lam nær ved ham, imellem holder han det paa Armen eller paa en Bog, og denne sidste Fremstilling skal da være en Hentydning til Opfyldelsen af det gamle Testamentes Spaadom³). Ikke sjældent har han i Haanden eller ved Siden istedetfor Lammet en Lilie. Imellem staaer han i en Ørken lænet til en Øxe, som sidder fast i Roden af et Træ, og sædvanlig har han den ene Haand og Finger opløftet, som om han pegede paa Herren, da han sagde: »See det Guds Lam, som bærer Verdens Synd«. Ligeledes hænger der ofte et langt Baand eller smalt Flag ved Korsstaven i hans Haand, hvorpaa staaer: »Ecce Agnus Dei«.

¹) F. Münter, Sinnbilder und Kunstvorstellungen der alten Christen. S. 30.

²) Münter anf. Skr. S. 29.

³) Christliche Kunstsymbolik und Ikonographie S. 116.

Johannes Døberen var Johanniterordenens Helgen¹⁾, og med ham som Forbillede prædikede Johanniterne Omvendelse for Hedningene. (I Middelalderen rigtignok baade med Mund og med Sværd). Paa de Mønter, denne Orden lod præge, sees Johannes Døberens Billede, ligesom dette ogsaa sees paa Hamborgernes og Lybekkernes Guld- og store Sølvmonter. En stor Mængde Byer toge ham til deres Skytspatron²⁾, og mange Kirker og Altare indviedes til ham i Danmark som overalt i christelige Lande. Han ansaaes for særligt at beskytte Lam og Skrædere og hjælpe imod Hagelskade og Epilepsi.

Den 24de Juni er Festdagen for Johannes Døberen³⁾, og endnu er St. Hansdag hos os blandt Almuen anseet for en Festdag, og St. Hans Aften var det og er det imellem endnu, at Almuen drager til de hellige Kilder for at drikke af og bade sig i Vandet, hvori de troe der er Lægedoms-kraft. Maaskee er der et Sammenhæng imellem at Johannes døbte med Omvendelsens Daab til Syndernes Forladelse, og Folketroen om at blive fri for Sygdom og Værkbrudenhed ved paa St. Hans Aften at drikke af og bade sig i de hellige Kilders Vande. At Døberen St. Hans, som han her blev kaldt, har været holdt høit i Ære, derom vidne her i Danmark de mange, som kaldes Hans. — Indtil Slutningen af forrige Aarhundrede holdtes Gudstjeneste i Kirkerne hos os paa St. Hansdag, og Évangeliet, som brugtes, var taget hos Luk. 1, 57—80, og Lectien af Es. 49, 1—7.

1) Naar Johanniterriddere kæmpede mod de Vantro i det hellige Land, maatte Johanniterordenens Kloostere her i Danmark, som i alle Lande, hvor de fandtes, sende Penge til deres Stridsmænd i det hellige Land. (Daugaard, De danske Kloostre i Middelalderen, S. 14).

2) Ikonographie der Heiligen von Radowitz S 35.

3) Den 29de August kaldes endnu i vor Kalender efter Døberen Johannes's Halshuggelse.

St. Anna.

Et Kapel indviet til St. Anna stod vest for Kjøge By, og et Altar var indviet til hende. (1454). Et gammelt St. Anna-Laug eller Gilde, som ogsaa kaldtes »Danske Kompani«, var der i Kjøge. Dette har jeg fundet nævnt 1489.

Anna, Jomfru Marias Moder, blev tidlig høit æret i Kirken, og uagtet intet fortælles i det nye Testamente om hendes eller hendes Mands Joachims Liv, gik der dog tidlig en Fortælling fra Mund til Mund herom, som ogsaa tidlig blev nedskrevet¹⁾.

Hendes Moderforhold til den hellige Jomfru var det, som gav hende den høie Plads blandt Middelalderens Helgene. Som Moder har hun sin særegne Betydning. Moderligheden, hvormed følger Omsorgen og Pleien af de Hjælpeløse, er hvad man i hende kan tænke sig personliggjort. Det er derfor ganske rimeligt, at da man i Middelalderen oprettede milde Pleiestiftelser for syge og elendige Mennesker, indviedes disse ofte til St. Anna.

Det fortælles, at Joachim var en meget rig Mand i Israel, som ofrede Gud dobbelte Gaver; men da hans Hustru ingen Børn havde født ham, blev det ham, som ingen Afkom havde, formeent at ofre den dobbelte Gave paa Herrens store Dag. Herover sørgede baade Joachim og Anna, og han drog ud i Ørkenen og fastede i 40 Dage og Nætter, men hun sørgede stille i sit Hjem, til hendes Pige talte opmuntrende Ord til hende, da kastede hun sin Sørgedragt og smykkede sig med sin Brudepynt, gik ud i Haven og satte sig under et Laurbærtræ og opsendte sine Bønner til Herren. Og en Engel kom til hende og forkyndte, at hun skulde faae Afkom, som skulde lovprises over hele Verden; og Anna gjorde det Løfte at hellige det til Gud og hans

¹⁾ I det Skrift, som nu i Almindelighed kaldes Protevangelium Jacobi, hvis Indhold er gaaet over i forskellige Skrifter, som have været og endnu tildeels ere udbredte vidt omkring. (Kunstarchæologiske Meddelelser af A. Listov, Nyt theologisk Tidsskrift 3. B. 1. H. (1852).

Tjeneste. Ogsaa til Jóachim havde Englen forkyndt det samme, og da han kom hjem, faldt Anna om hans Hals og fortalte om Herrens Forjættelse. Da Tiden kom, fødte Anna, og Barnet kaldte hun Maria. Det fortælles saa, hvordan Anna levede for sit Barn, pleiede og passede det baade legemligt og aandeligt, og hvordan Barnet var hendes store Glæde, men dog glemte hun ikke sit Løfte til Herren. Kun tre Aar gammelt lod hun sit Barn føre til Templet, for at opdrages der til Herrens Tjeneste.

Omtrent 550 blev i Constantinopel bygget en pragtfuld Kirke til St. Annas Ære, og i Aaret 710 blev hendes Lege-
geme bragt dertil fra Palæstina¹). I det 8de Aarhundrede lod Pave Leo den 3die Annas og Joachims Historie male i St. Pauls Basilica²).

I det 12te Aarhundrede feiredes paa den 8de December en Fest i Orienten for Marias Undfangelse³), og den blev optaget i det 14de Aarhundrede af den romerske Kirke, som tillige holdt Festsdag for St. Annas Fødselsdag den 26de Juli. Maaskee fordi denne Dag faldt sammen med St. Christophers Dag, blev den her i Norden 1436, efter den græske Kirkes Skik, henlagt til den 9de December, Dagen efter Marias Undfangelse.

Allerede paa de første Christnes Grave i Katakomberne ved Rom findes St. Anna ofte fremstillet; imellem er hendes Navn anført derved. Hun er sædvanlig fremstillet med Armene i en bedende Stilling, hvilket efter Tertullian og St. Ambrosius var Skik hos de første Christne. Ofte finder man hos hende en Due med en Ring eller en Krone i Næbet. Senere blev hun fremstillet med en Bog i Haanden,

¹) Kunstarchæologiske Meddelelser af A. Listov i Nyt theologisk Tidsskrift 3. B. 1. H S. 6.

²) The Calendar of the Prayerbook S. 76.

³) The Calendar of the Prayerbook siger (S. 143), at en Fest for Marias Undfangelse 1070 blev indstiftet d. 8. Decbr. i England af Anselm, Abbed af Canterbury.

lærende den hellige Jomfru at læse¹⁾, undertiden med St. Joachim ved Siden. Hendes Finger peger da sædvanlig paa disse Ord: Radix Jesse floruit²⁾. — Her i Danmark blev St. Annas Festdag anordnet paa Provindsial-Conciliet i Kjøbenhavn 1425³⁾, men dog har hendes Dyrkelse været kjendt her længe før den Tid. At hendes Tilbedelse havde slaaet stærkt igjennem hos Folket, kan sees deraf, at Kapperne her i Danmark, indviede til hendes Ære, vare baade mange og i stor Anseelse, og St. Annas Kapel ved Aabenraa var lige til Reformationstiden et af de meest søgte Valfartssteder, hvis Jertegn lovpriestes over hele Landet.

Endnu vidne de mange Aner blandt den danske Almue om, at St. Anna engang har været dem en kjendt og kjær Helgen. — I England var treogtyve Kirker indviede til St. Annas Ære og to i London til St. Anna og St. Agnes til sammen⁴⁾. Kirker, Altare og Laug vare ogsaa her i Landet ofte indviede til St. Anna. — Efter «Tafeln paa andre hellige Dage» i 3die Deel af Christiern Pedersens danske Skrifter var Evangeliet paa St. Annas Dag, den 9de December, taget af Matthæus 1, 1—17 (Slægtregisteret).

Jomfru Maria.

Franciskanerklosteret, et Kapel og flere Altere i Kjøge vare indviede til Jomfru Maria. (1385). Et Jomfru Maria eller Vor Frue-Laug, kaldet «tydske Kompani», var der i Kjøge. Jeg har fundet det 1450.

I »Guds Moder«, den hellige Jomfru, fremstilledes i Middelalderen den fuldkomne Kvindelighed og den rene Jomfruelighed, som blev et Forbillede for den gudindviede asketiske

1) I Kirken St. Maria Rotonda (Pantheon) i Rom har jeg seet over et Alter St. Anna som en stor Figur i Marmor med Maria som lille ved Siden. Barnet læser i en opslagen Bog og har Krone paa Hovedet.

2) The Calendar of the Prayerbook S. 77.

3) Den danske Kirkes Historie til Reformationen af Dr. L. Helveg, II, 282.

4) The Calendar of the Prayerbook S. 77.

Livsretning, der gjorde sig gjældende i Klosterlivet, og Ridder-tidens Beundring for Kvinden fandt sit Udtryk i Guds Moders, den fuldkomne Kvindeligheds, Dyrkelse, saa overalt blev hun Helgenernes Helgen og maatte vedblive at være det, saalænge Middelalderens Tankegang holdt sig, medens mange andre Helgene kom op og glimrede en Tid for atter at fortrænges af andre.

Efter Middelalderens Forestilling forkyndte en Engel Marias Fødsel for hendes Forældre Joachim og Anna, og den 8de September høitideligholdtes omtrent fra 695 som hendes Fødselsdag. At Englene sang ved hendes Fødsel og strøede Blomster paa Jorden¹⁾, var en almindelig Tro, og man meente endogsaa, hver Gang hendes Aarsdag kom igjen, at høre Gjenklang af Englesangen i Luften.

Da Marias Moder Anna havde lovet Gud, at hendes Barn skulde indvies til hans Tjeneste, blev Maria tre Aar gammel bragt op i Templet af nogle af Israels rene Jomfruer. Her opdroges hun som en Due i Templet og modtog sin Føde af en Engels Haand. I den østerlandske Kirke feire-des Marias Ofring i Templet ved en Fest den 21de Novbr., og i den romerske Kirke blev en Fest herfor anordnet i det 14de Aarhundrede, men vandt ikke megen Udbredelse²⁾.

Allerede meget tidligt, især i Orienten, vaagnede Inter-essen for Herrens Moder Maria, og i Begyndelsen af 3die Aarhundrede kom en Historie frem med Skildringer af hen-des Forældres Liv, hendes egen Fødsels og Barndoms-historie og om Christi Fødsel. Forfatteren til denne Historie kaldtes Jacob, og det Rygte udbredtes, at han var en af Herrens Brødre. I 4de Aarhundrede benyttede selv Kirke-fædrene denne Fortælling; og i 8de Aarhundrede lagdes den i Orienten til Grund for Festprædikener, og Texter af den forelæstes ved Mariafester. Dens Indhold gik over i Bøger, som indeholdt Beretninger om Marias Fødsel og Herrens

¹⁾ The Calendar of the Prayerbook S. 86.

²⁾ Kunstarchæologiske Meddelelser af A. Listov, a. Sk. S. 7—8.

Barndom, og fra disse stammer vistnok den lille Fortælling, som kaldes Jesu Barndomshistorie, som endnu læses af Almuen i Danmark.

Efter denne Histories Vidnesbyrd, samledes Præsterne, da Maria var 12 Aar gammel (senere antoges 14), for at raadslaae om, hvad der skulde gjøres med hende, og Præsten Zacharias gik ind i Herrens Allerhelligste for at høre Guds Villie; her aabenbaredes en Engel for ham og bød ham kalde alle Enkemænd i Folket sammen. De skulde hver medbringe en Stav, og Herren vilde da tilkjendegive sin Villie. Blandt Enkemændene, som kom op til Templet og afgav deres Stav, var ogsaa Joseph. Hans Stav var den sidste, og intet Tegn havde viist sig ved de andres, men ud af hans fløi en hvid Due og satte sig paa hans Hoved, og han valgtes da til at modtage Jomfruen. Joseph var en Olding og frygtede Spotten, hvorfor han først vægrede sig ved at føre Jomfruen hjem til sig, men Præsternes Tale bevægede ham til ikke at modsætte sig Guds Villie. — I den græske Kirke antoges det, at Joseph kun modtog Maria for at vogte hende, og her indførtes heller ingen Fest for Marias Trolovelse, hvilket skete i den romerske Kirke, hvor det blev antaget, at en Trolovelse og senere Ægteskab havde fundet Sted, dog holdtes fast ved, at Maria havde aflagt et frivilligt Løfte om bestandig Jomfruelighed, ligesom det antoges, Joseph havde gjort et lignende Løfte. Ved Fremstillingen af Marias og Josephs Trolovelse fra de tidligere Aarhundreder seer man ofte Joseph have en blomstrende Kvist i Haanden, efter Jesajas Spaadom: en Kvist skal udgaae af Isai Stub, og en Blomst skal opstige af hans Rod. Paa en gammel Altertavle i Malerisamlingen i Lateranet i Rom har jeg seet paa Predellen forskjellige Billeder af Jomfru Marias Liv, blandt disse er det andet Billede Marias og Josephs Trolovelse. Udenfor Templet forenes deres Hænder af en Præst. Joseph gammel, Maria ung, Joseph holder i Haanden en Stav, hvoraf udspringer en Mandelgreen, og en Due sidder paa denne.

Efter de tidligere Beretninger antoges det en Tid, at Bebudelsen gjentog sig to Gange for Maria, og første Gang gik det saaledes til¹⁾: Præsterne havde besluttet, at syv rene Jomfruer af Davids Stamme skulde forfærdige et Teppe til Herrens Tempel, og det tilfaldt da Maria at spinde Purpur og Skarlagen. Medens dette stod paa, gik Maria en Dag ud for at hente Vand i en Krukke, og en Røst lød til hende: Hil være Dig, Du Benaadede, Herren er med Dig, Du Velsignede blandt Kvinderne. Maria saae sig om for at opdage, hvorfra denne Røst kom, men først da hun kom ind i Huset og atter begyndte paa sit Arbeide, aabenbares Herrens Engel for hende og sagde: Frygt ikke, Du har fundet Naade for Gud.

Senere antog man kun den evangeliske Beretning om den ene Bebudelse; den 25de Marts er Festdagen for Marias Bebudelse, og endnu kaldes denne Dag i vor Kalender herefter. Han, som er Faderens evige Ord, blev paa den Tid Kjød.

Maria, som efter de middelalderlige Forestillinger ansaaes for det store Mønster paa et regelmæssigt, stille, beskuende Liv, beskrives som levende i Bønnen en Deel af Dagen og som arbejdende med sin Teen i Haanden og med sin Væverstol den øvrige Tid af Dagen, til Englen kom og bragte hende Føden. I den senere Middelalder fremstilles hun ofte med Bønnebogen eller ved Bedepulten. Ved Bebudelsen sees Maria ofte med en Lilie i Haanden, og imellem har baade hun og Engelen en Liliestængel i Haanden; sommetider staaer der en Vase med Lilier imellem Englen og Maria. Undertiden mangler Støvtraaden i Liliens Bæger²⁾. Bebudelsens Tegn er ogsaa imellem et Mandeltræ, og som oftest er Maria i de ældre byzantinske Værker fremstillet staaende, da hun modtager Englens Budskab, dog ogsaa imellem siddende; knælende fremstilles hun først senere i

¹⁾ Kunstarchæologiske Meddelelser af A. Listov, a. Sk. S. 12—13.

²⁾ Samme Sted S. 14.

den romerske Kirkes Billeder. Englen fremstilles i de tidligere Aarhundreder staaende, senere ofte knælende for Himmeldronningen. Paa den ældste Fremstilling af Marias Bebudelse, man kjender, blandt en Række af Mosaiker fra 432—40, i Kirken Maria Maggiore i Rom, har jeg seet, at Maria modtager siddende eller dog i en meget bøiet Stilling Englens Budskab. Englen Gabriel bringer staaende sit Budskab.

Allerede tidlig blev det antaget, at Maria havde undfanget gennem Øret, og denne Forestilling holdt sig gennem hele Middelalderen, hvorfor Undfangelsen ogsaa ofte fremstilles, som om en Due aandede i hendes Øre, eller som dalende ned paa en Straale, der er rettet mod hendes Hoved¹). Englen Gabriel holder imellem et Scepter i sin Haand med en Liliestilk paa Toppen, og ofte udgaaer der fra hans Mund et Stykke Pergament, hvorpaa der staaer: Ave Maria gratia plena²). I Billeder fra den senere Middelalder svæver Duen tidt over Jomfru Marias Hoved, og imellem seer man Kristusbarnet nøgent og med Korset i Haanden bag Duen dale ned paa en Lysstraale, som udgaaer af Gud Faders Mund³).

At Maria var den rene Jomfru saavel før som efter Christi Fødsel, antoges meget tidligt og blev Kirkelære paa Lateransynoden 649 under Pave Martin den 1ste⁴), og at Gud forundte hende den særegne Naadegave fremfor alle andre Kvinder, at forblive ubekjendt med alle Fødselens Veer og Smerter, antoges ligeledes. Som et Tegn paa den hellige Jomfrues store Ydmyghed og Tro fremstilles imellem i det 14de og 15de Aarhundredes Billeder Maria knælende at tilbede Barnet. Imellem er Maria fremstillet med et Sværd igjennem sig, med Hentydning til Luk. 2, 35: »Ogsaa din

¹) Kunstarchæologiske Meddelelser af A. Listov, a. Sk. S. 16—17.

²) The Calendar of the Prayerbook S. 29.

³) Kunstarchæologiske Meddelelser af A. Listov, a. Sk. S. 17.

⁴) Samme Sted S. 21.

egen Sjæl skal et Sværd gjennemtrænge«, hun siges da at være i dyb Smerte og kaldes Mater dolorosa¹⁾. Ofte blev hun i Middelalderen fremstillet staaende under Frelserens Kors, hvorpaa han hænger, med Johannes paa den anden Side under Korset. Dette Billed er taget i det Øieblik, da Jesus siger til hende: »Kvinde, see det er Din Søn«, og til ham: »See, det er Din Moder«. Udskaaret i Træ i løse Figurer fandtes dette Billed ikke sjeldent i vore Landsbykirker her i Danmark, over Indgangen til Choret, og her findes endnu ofte Christus paa Korset, men de to andre Figurer ere sædvanlig tagne bort fra deres Plads²⁾.

De almindelige Former for Mariabillederne komme først frem i det 5te Aarhundrede, og det antoges, at disse stammede fra et Portrait af hende, som Evangelisten Lukas havde malet, medens hun efter Herrens Opstandelse boede i et Huus ved det hellige Zion. Mange vidunderlige Mirakler fortaltes om de tidligere Mariabilleder, og en bestemt Forestilling om, hvorledes hun havde seet ud, gik ud fra disse, og det er herefter Legenden beskriver hende som en Kvinde af snarere over end under Middelhøide med blond Haar, smukke, klare, olivenfarvede Øine, hvælvede sorte Øienbryn, en temmelig lang Næse, røde, friske Læber, et ovalt Ansigt, temmelig lange Hænder og Fingre. Den almindelige Forestilling var, at hendes Væsen var alvorligt og at hun ikke viste stærke Lidenskaber eller Vrede. Kun lidt talende, men meget omgængelig var hun. Uden Bram i sin Klædedragt, brugte hun helst eensfarvede Klæder. Der er et gammelt Ordsprog, som siger: »Kjært Barn har mange Navne«, og dette kan med rette anvendes paa Jomfru Maria, som gennem Middelalderen var den forgudede, den tilbedte Himmeldronning, den fuldkomne Kvinde, den rene Jomfru, som stadigt lignedes

¹⁾ The Calendar of the Prayerbook S. 30.

²⁾ I Lundby Kirke i Sjælland har jeg fundet hele Gruppen samlet, men den er for nogle Aar siden flyttet fra sin gamle Plads over Triumphbuen til Kirkens Udgangsdør.

ved alt det skjønneste i det gamle Testamente og ved Alt hvad en brændende erotisk Kjærlighed kan finde paa at ligne sin Elskede ved af den skjøne Natur uden om sig. Nogle af de bekendteste og mest brugte Sindbilleder om hende, som anvendtes i Tale, Skrift og Kunst, vil jeg her anføre som Beviis for, hvor høit hun i Middelalderen var elsket, æret og tilbedt. Hun lignedes ved den hemmelighedsfulde Rose, som fremstilledes uden Torne, og som tydede paa Herrens hemmelighedsfulde Fødsel. Den brændende, men aldrig opbrændte Tornebusk, som Moses saae, hentyder paa den evige Jomfruelighed. Jesse Rod, som fremstilledes ved en Mandelgren, som i Foraaret udspringer tidligst, og som hos Hebræerne kaldtes de andre Blomsters Vogter, hvorfor Præsterne og Stammernes Øverste bare Mandelgrene. Jesse Rod fremstilledes ofte som Christi Stamtræ, og øverst paa Stammen sidder Blomsten, Maria, med Mandelfrugten, Kristusbarnet. Meget af hvad der i Kunsten anvendtes paa Frelseren, anvendtes ogsaa paa Maria, saaledes er Christus Vindruen og Maria er den ogsaa. Ofte fremstilledes Maria med Kristusbarnet paa Armen, rækkende ham istedetfor Æblet, hvormed den første Synd kom i Verden, en Drue, som betegner det Blod, hvormed han udslettede Synden. Havets Stjerne kaldes Jomfru Maria ofte i gamle Sange, ogsaa i gammel danske Sange fra den katholske Tid¹); Mirjam, Marias hebraiske Navn, betyder Havstjerne, og ved Havet forstaaes i det gamle Kirkesprog den forvirrede Verden og Timeligheden. Paa Farten over dette usikre Hav tjener den sikke Stjerne til Leder og Oplyser, den samme Tanke, at Maria leder Skibets Fart paa det brusende Verdenshav, er udtrykt derved, at Maria imellem fremstilles staaende paa et Skib, som hun fører over Havet. De 12 Stjerner efter Aabenbaringen danne ofte en Nimbus for Guds Moder. Den lukkede Port kaldes Maria ogsaa, gennem den drog alene

¹) Den danske Psalmedigtning af C. J. Brandt og Ludvig Helveg. 1 D. (Helgen-Viser) S. IX.

Jehova, og den er Jomfruelighedens Tegn; hun kaldes ogsaa den lukkede Have og det Væld, af hvilket Kristus, Livets Strøm, udgik. I Middelalderens Kunst fremstilledes undertiden en Have, omgivet af et Gitter med tillukket Port, i Haven blomstrer Mariablomsten skjønt, og i Havens Midte staaer den tillukkede Brønd eller Væld, derved sidder Maria med Barnet, imellem ogsaa uden Barnet, i sin jomfruelige Skjønhed. Gideons Skind er ogsaa et Billed paa den underfulde Jomfru, og Billeder paa Guds Moder vare ogsaa Eva, Noas Ark og Dronningen af Saba. Maria kaldes ogsaa Lilien mellem Torne, duftende Nardus, Myrrhablomsten, en uvisnelig Rose, en Røgsøile af Virak med Vellugt, det Davids Taarn, paa hvilket tusinde Skjolde hænge, den lette Sky, paa hvilken Jehova føres frem, det Bjerg, hvorfra en Steen løsnedes uden Menneskehænders Hjælp. Ogsaa ved alle de hellige Gjenstande i Templet lignedes hun, og kaldtes Tempelystestagen, hvis Væge er Aandens Naade, hvis Olie er det hellige Legeme, som blev taget af hendes ubesmittede Kjød til Kristus, det Lys, som ikke slukkes, den Urne, hvoraf Verden modtog det himmelske Manna, det i Guddomsild tilberedte Livsens Brød, den Ark af purt Guld, hvori Lovens Tavler bevaredes, Arous blomstrende Mandelstav, Skuebrødsbordet og Naadestolen overskygget af Serafim. Endnu mange flere Billeder anvendtes om Maria, og hele Middelalderen igjennem kappedes Malerkunsten og Digtekunsten om at forherlige Kvinden over alle Kvinder.

Allerede tidligt dukkede Forestillingen om Marias rene Undfangelse og hellige Natur op, og Legendens fortalte om hendes hellige Død og Himmelfart i Samklang med Forestillingen om hendes ubesmittede Undfangelse, som medførte Syndefrihed og Umuligheden af Legemets Forraadnelse. Efter Legendens Fortælling boede hun i et Huus nær ved Bjerget Zion¹⁾, og da hun blev 60 Aar aabenbaredes det hende ved

¹⁾ Kunstarchæologiske Meddelelser af A. Listov. Nyt theol. Tidsskr. 3. B. 1 H. S. 83.

en Engel, at Herren vilde tage hende til sig. Apostlene bleve paa vidunderlige Maader tilkaldte fra fjerne Steder, hvor de forkyndte Evangeliet, og de vare alle undtagen Thomas forsamlede ved hendes Dødsleie. Jesus kom da til hende fulgt af en Engleskare, af Patriarcher, Martyrer, Bekjendere og gudindviede Jomfruer¹⁾. De sang for Maria, og Jesus talte til sin Moder, og Maria var beredt til at fare herfra, og strax forlod Sjælen Legemet uden Smerte, og Jesus tog den i sine Arme, men Legemet blev lagt i Josafatsdalen i en ny Grav, og her ventede det i tre Dage. Herren kom saa paa den 3die Dag efter Marias Død til Graven, fulgt af Engle, og Erkeenglen Michael kom med Marias Sjæl, som Herren bød skulde forenes med Legemet, og saaledes foer baade Sjæl og Legem op, baaret af Englene til Himlens Herlighed, for at krones som Himmeldronning af hendes Søn.

De mange Dage i den kirkelige Kalender, som vare indviede til Jomfru Maria, og som kaldtes i Danmark »Vor Frue Dage«, vise, med hvilken Iver man drev hendes Dyrkelse. Disse Dage vare: Maria Renselsesdag d. 2. Februar eller Herrens Fremstilling i Templet, som ogsaa kaldes Kyndelmisse, hvilket Navn vi have faaet fra det latinske Ord Candela, Lys, fordi man i Middelalderen paa denne Dag lod tænde mange Lys i Kirkerne og holdt store Processioner, hvor hvert Menneske havde et Lys i Haanden, som man antager til Erindring om, at Simeon ved Herrens Fremstilling prisede Gud og kaldte vor Frelser: Et Lys til at oplyse Hedningerne. Den billedlige Fremstilling af Marias

¹⁾ Paa den Altertavle i Lateransamlingerne i Rom, hvor Marias Liv, Død og Himmelfart ere fremstillede i Billeder, seer man hende ligge død paa Baaren, omgivet af de 11 Apostle, alle med Glorie om Hovedet. Ved hver Ende af Baaren staae to Engle med Fakler, og den ene af Apostlene knæler, dette er vistnok Johannes. Lige ved Baaren staaer Frelseren med Korsglorie om Hovedet og holder i sin Arm op mod sit Bryst et lille Barn, som er Marias Sjæl. Paa de middelalderlige Billeder ere Sjælene fremstillede som smaa Børn.

Renselse er et Par Turtelduer. Evangeliet, som brugtes her denne Dag, var taget hos Luk. 2, 22—33. Marias Bebudelsesdag d. 25. Marts, hvis forskjellige Fremstillinger jeg ovenfor har omtalt. Evangeliet til denne Dag var taget hos Luk. 1, 26—39. Festdagen for Guds Moders syv Smerter¹⁾, som var Fredagen før Palmesøndag. Disse syv Smerter spillede i Middelalderen en stor Rolle, især i de Klostere, som havde gjort Mariadyrkelsen til deres særegne Opgave. Og man havde udfundet, at disse syv Smerter vare 1. Bekymring over Simeons varslende Ord, 2. Sorg over Udlændigheden i Ægypten, 3. Angsten da Barnet Jesus var borte, 4. Sorg over at Jesus blev bundet og mishandlet, 5. Smerten over hans Korsfæstelse mellem to Røvere, 6. Sorgen ved at svøbe hans Lig og 7. ved at gjensee de Steder, hvor han havde lidt saameget. Marias Besøgdelsesdag d. 2. Juli blev indstiftet af Pave Urban den 6te i Slutningen af fjortende Aarhundrede til Minde om den Reise, hun foretog sig ind i Judæas Bjergegne, for at besøge Johannes den Døbers Moder. Evangeliet, som brugtes denne Dag, var taget hos Luk. 1, 39—57. Marias Himmelfartsdag (Vor Frue Dyre) d. 15. August. Evangeliet, som brugtes denne Dag var taget hos Luk. 10, 38—42. Marias Fødselsdag d. 8. September. Allerede under Pave Sergius, omtrent 695, blev denne Dag høitideligholdt. Evangeliet til denne Dag var taget hos Matthæus 1. (Slægtregisteret). Marias Ofringsdag d. 21. November og Marias

¹⁾ Ogsaa Marias syv Glæder omtales i Christiern Pedersens Tidebog, og der læses Bønner til Ære for disse syv Glæder, som ere: 1. Glæden over Gabriel Engels Bebudelse, 2. over Guds Søns Fødsel og Hyrdernes Tilbedelse Julenat ved Englenes Forkyndelse af Frelserens Fødsel, 3. ved Ofringen i Templet, da Simeon bar Frelseren paa sine Arme, 4. over de hellige 3 Kongers Tilbedelse, Frelserens Daab i Jordans Flod og over det første Tegn her paa Jorden, 5. over Herrens Opstandelse fra de Døde, 6. over Herrens Himmelfart, 7. over Jomfru Marias egen Ophøielse over alle Engles Hær og Synet af hendes eneste Søn i hans guddommelige Majestæt og Ære.

Undfangelsesdag d. 8. December vare ogsaa Festsdage til den hellige Jomfrues Ære¹⁾, men foruden disse »Vor Frue Dage«, var Løverdagen hende særdeles helliget, og »Vor Frue Tider«, som var Bønner, Psalmer etc. til hendes Ære, bleve meget ofte bedte og sungne baade i Kirken og i Hjemmet. I England overgaaer de Kirkers Antal, som ere indviede til den hellige Jomfrues Ære, langt det Antal som er indviet til nogen anden Helgen²⁾, og saaledes har det sikkerlig ogsaa været her i Danmark, hvor ogsaa mange Altere, Laug og Gilder vare indviede til Vor Frue, og hvor flere Kloostere af Vor Frue Orden fandtes, med Brødre af denne Orden, kaldede Marianere.

Det var Erkebiskop Karl, som døde d. 16. Mai 1334, der i den danske Kirke anordnede en Fest for Marias ubesmittede Undfangelse³⁾, og derved bragte den hellige Jomfrues Forgudelse til Høidepunktet. Baade Franciskanerne (Graabrødrene) og den hellige Birgitte vare her i Norden Forkæmpere for Udbredelsen af Troen paa, at Jomfru Maria var født uden Synd, saa ved dem udbredtes stærkt den rene Himmeldronnings Tilbedelse.

Et af de almindeligste Kvindenavne blandt alle Stænder her i Danmark er endnu den Dag idag Maria, efter Frelserens Moder.

Johannes Evangelist.

Et Altar i Kjøge var indviet til Johannes Evangelist og Jacob Apostel (1476⁴⁾.

Johannes Apostel og Evangelist, Herrens elskede Discipel, var Jacob den ældres yngre Broder og som han af Fødsel en Galilæer, Zebedæi og Salomes Søn. Han blev

¹⁾ En Festsdag for Marias Trolovelse blev ogsaa indført i den romerske Kirke.

²⁾ The Calendar of the Prayerbook S. 30.

³⁾ Den danske Kirkes Historie til Reform. af Dr. L. Helveg, II, 103.

⁴⁾ Jeg skriver her intet om Apostelen Jacob, men henviser til hvad jeg har skrevet om ham i Ny kirkehist. Saml. 5. B. S. 257.

med Jacob oplært til at være Fisker, og blev samtidig med Broderen kaldet af Herren til at være hans Discipel og Apostel, men før den Tid synes det, som om han har været Johannes Døberens Discipel¹⁾.

I de byzantinske og de ældste vesterlandske Billeder fremstilles han, fordi han blandt Apostlene blev ældst, som en Olding med skaldet Hoved og langt hvidt Skjæg, men allerede i det 10de Aarhundrede begyndte man i den romersk-katholske Kirke at male ham som ganske ungdommelig, og senere blev det almindeligt at afbilde ham med et ungdommeligt Udseende, hvilket vistnok hænger sammen med Forestillingen om, at han var Jomfruelighedens Forbillede²⁾, og i ham var Kjærligheden personliggjort.

Han nævnes oftere som den Discipel, Herren elskede, og ved den sidste Nadvere laa han op til Herrens Bryst. Og da Vorherre hang paa Korset, var det denne elskede Discipel, han overgav sin Moder til. Det fortælles, at da han blev gammel, sendte Domitian ham til Rom og lod ham foran Byens Port, kaldet Porta Latina, kaste i et Fad med kogende Olie, men han led ingen Skade heraf. Til Minde herom høitideligholdt den romersk-katholske Kirke den 6te Mai og kaldte denne Fest ante Portam Latinam. Denne Dag høitideligholdes endnu festligt ved St. Johns College i Cambridge. I Henhold hertil seer man ham imellem paa Middelalderens Billeder staaende i et Fad med Olie, undertiden med Ild under, udenfor en Bys Port. Ligeledes gav de ham et Bæger eller en Skaal indeholdende Gift, men han drog Giften ud deraf i Skikkelse af en Snog eller Drage, og drak saa Indholdet af Skaalen uden Skade³⁾. Til Minde om dette Mirakel fremstilles Evangelisten Johannes ofte i Middelalderens Billeder med en Skaal eller et Bæger i Haanden, hvoraf en Slange kommer op; en sjelden Gang har han en Palmegren i Haanden.

¹⁾ The Calendar of the Prayerbook S. 150.

²⁾ Kunstarchæologiske Meddelelser, Nyt theol. Tidsskr. 3. B. 1.H. S. 63—4.

³⁾ The Calendar of the Prayerbook S. 47.

I Forfølgelsen under Domitian blev han forviist til Øen Patmos, og her skrev han Aabenbarelsen; men da Keiser Domitian døde, kom Johannes igjen tilbage til Ephesus og forestod Menighederne i Asien og reiste omkring til dem, indviede Biskopper og ordnede Menighedernes Sager. Fra denne Tid, medens Johannes levede mest i Ephesus, har man den bekjendte smukke Fortælling om ham og den faldne Yngling, som ret vidner om, at han var Kjærlighedens Apostel. Det er ligeledes en gammel Fortælling om Apostelen Johannes, at da han blev svag og gammel og ikke alene kunde gaae til Kirken, understøttede hans Disciple ham, og han gik da stille ved deres Side, men hver Gang han hvilede sig paa Veien, gjentog han for dem: »Kjære Børn, elsker hverandre«. Og da de spurgte ham, hvorfor han bestandig gjentog dette for dem, svarede han: »Fordi Gud bød mig det, og fordi alle Guds Bud indeholdes heri«.

Han overlevede alle de andre Apostle og var vistnok den eneste af dem, som ikke led Martyrdøden. Man antager, han var nær ved hundrede Aar, da han døde, omtrent halvfjerdsindstyve Aar efter Herrens Død. Legendens fortæller, at hans Død blev ham forud aabenbaret, og at han derfor gik ud af Byen Ephesus med nogle Præster og lagde sig selv ned i sin Grav og bad dem fylde Graven, naar han var død.

I de tidligere christelige Aarhundreder var Symbolet for Evangelisterne de 4 Kilder, som strømme ud fra en Klippe, hvorpaa Christus staaer, men allerede fra 5te Aarhundrede findes de nu brugte Evangelisttegn. Disse hemmelighedsfulde Tegn for Evangelisterne menes at være tagne fra Ezechiel 1, 10 og brugtes i den gammeltestamentlige Tid som Tegn for Erkeenglene Gabriel, Michael, Raphael og Uriel¹⁾. Først fra den Tid den hellige Hieronimus levede, blev det fastslaaet, at Matthæus havde Mennesket, Markus Løven, Lukas Oxen og Johannes Ørnen til Tegn, og efter en senere For-

¹⁾ Christliche Kunstsymbolik und Ikonographie S. 2.

klaring fik Johannes Ørnen, fordi ligesom denne Fugl stiger høiest blandt Fuglene og seer lige ind i Solen, saaledes stiger Johannes høiest blandt Evangelisterne paa Aandens Vinger og seer dybest ind i Herrens guddommelige Natur¹). Den mest yndede Forklaring er dog altid den, at Ørnen hos Johannes er Tegn paa Helligaandens Inspiration²).

Den 27de December høitideligholdes i den romersk-katholske Kirke til Minde om Evangelisten Johannes, og Evangeliet, som her brugtes den Dag, er taget hos Johannes selv 21. K. fra midt i 19. V. til Kapitlets Slutning. Apostelen Johannes's Navn blev her i Danmark sammentrukket til Jens, som nu maaskee er det almindeligste Navn i Landet, hvorimod Døberen Johannes her sædvanlig kaldtes St. Hans.

Thomas Apostel.

St. Thomas Stenhusgaard i Kjøge nævnes 1504.

Apostelen Thomas synes at have været en Galilæer. Efter Sagnet fik han, da Apostlene skiltes ad for at prædike Christum omkring i Verden, Parthien for sin Deel³), men det fortælles, at han ogsaa reiste omkring i Medien og Persien⁴) og forkyndte Christendommen blandt Folk, samt at han var Indiens Apostel og led Martyrdøden i Meliapore paa Coromandelkysten efter Brahminernes Foranstaltning. Han

¹) Efter denne senere Forklaring gaves Mennesket til Matthæus, fordi han i sit Evangelium synes at dvæle mest ved Herrens menneskelige Natur og begynder med hans menneskelige Slægtregister. Da Evangeliet er det glade Budskab om vor Frelser, gav man tidlig Tegnet herfor baade Glorie og Vinger, som hæver opad, og derfor blev Matthæi Tegn kaldet Engelen. Markus fik Løven, efter Nogles Mening fordi hans Evangelium begynder med Johannes, Stemmen i Ørkenen, og Stemmen i Ørkenen er Løven. Lukas fik Oxen, fordi den er det gamle Offertegn og Tegnet for Præster, og hans Evangelium begynder med Zacharias' Offer og dvæler mest ved Herrens præstelige Charakter.

²) *Christliche Kunstsymbolik und Ikonographie* S. 3.

³) Eusebius, overs. af Muus, S. 109.

⁴) *The Calender of the Prayerbook* S. 147.

blev stenet og mishandlet og tilsidst gjennemboret med en Landse. Endnu skal der findes en Kirke paa Malabarkysten, som efter Traditionen skal være grundlagt, da Apostelen Thomas prædikede Christendommen der, og den bærer ogsaa hans Navn. Det fortælles, at de hellige tre Konger bleve døbt af Thomas og derefter selv forkyndte Evangeliet. Sædvanlig fremstilles Apostelen Thomas ungdommelig uden Skjæg med en Vinkel, Vinklen betyder vel, at han ikke troede, før han havde maalt, et Spyd, en Piil eller Landse, rimeligviis har dette sidste Vaaben Hensyn til det, hvormed han blev dræbt. Ofte seer man ham ogsaa ved Herrens Side, stikkende sine Fingre i Naglegabene, eftersom det staaer fortalt i Johannes Evangelium 20. For yderligere at fremhæve den Side hos Apostelen Thomas, som har fremkaldt disse mange Billeder og har skabt Mundheldet »Du vantro Thomas«, fortæller Legenden, at ogsaa da Maria døde og blev optaget til Himmelen, og Thomas efter sin Fraværelse kom hjem, tvivlede han om Rigtigheden af de andre Apostles Udsagn om hendes Optagelse i Himlen, og Maria lod da, for at forvise ham om Udsagnets Sandhed, det Bælte, som havde omgivet hendes Legeme i Graven, falde ned til ham fra Himlen¹).

Den 21de December helligholder den romersk-katholske Kirke til Minde om Apostelen Thomas. At denne Mindedag, hvis Evangelium er taget af Johannes 20, 24—30, holdes saa kort før Herrens Fødselsdag feires, er der dem som mene, kunde maaskee være, fordi Kirken har villet anbefale Menigheden at mindes St. Thomas netop som en god Forberedelse til at helligholde Herrens Fødselsdag²), for uagtet

¹) Kunstarchæologiske Medd., N. theol. Tidsskr. S. 84. Paa den før omtalte Altertavle i Lateransamlingerne i Rom er Marias Himmelfart fremstillet paa det store Billed. Maria sees i Skyerne omgivet af Engle. Underneden sees hendes tomme Grav bestrøet med Blomster, og Thomas staaer under Skyerne og modtager et Bælte, som Jomfru Maria har kastet ned til ham.

²) The Calender of the Prayerbook S. 147.

han først tvivlede paa Herrens Opstandelse, staaer han nu dog for Menigheden som den, der saa at sige fik Troen i Hænderne, idet han fik den fuldkomneste Vished om, at den Jesus Christus, som fødtes af Jomfru Maria i Bethlehem, vor Herre og vor Gud, er Opstandelsen og Livet. I England blev Apostelen Thomas en meget folkelig Helgen og omtrent halvhundrede Kirker ere indviiede til ham, ligesom hans Navn der har faaet en stor Udbredelse. Ogsaa i Danmark er hans Navn brugt blandt Høie og Lave, dog hører det ikke til de mest brugte Navne her.

St. Erasmus.

Et Altar indviet til St. Erasmus nævnes i et gammelt Document i Kjøge Bys Archiv, Aarstallet bortrevet.

St. Erasmus, der tilligemed den hellige Christopher hører til de Helgene, som i de senere Aarhundreder af Pavedømmets Tid vare høit ærede her i Norden, skal have været Biskop i Antiochien i det tredie Aarhundrede. Han var en af de saakaldte Nødhjælpere, af hvilke man i Tydskland havde 14 og i Danmark maaskee 15¹⁾. Han var altsaa af de Helgene, som havde særlig Medlidenhed med Menneskers Nød, og Legenden fortæller, at han i sin Dødsstund bad til Gud for Enker og Faderløse. I Danmark blev det troet, at hvem som læste St. Erasmi Bøn om Søndagen, skulde ikke sulte, men have Mad og Drikke nok for hele Ugen, og naar Sygdom plagede Legemet i Krampesmerter, saa var hellig Erasmus en virksom Hjælper. Til denne Helgen med det medlidende Hjerte bad man, at han vilde indlægge Forbøn hos Gud om Alt, hvad der er nødvendigt til dette Livs Ophold, Klæder, Føde, Livs Frist med Karskhed og Sundhed til Liv

¹⁾ Helgensager ved J. F. Fenger, Kirkehist. Saml. 2 B. S. 8. Det fortælles i Tydskland, at i det 15de Aarhundrede saae en Hyrde i Franken ved Navn Hermann Leicht oftere i et Syn Christusbarnet omgivet af 14 Hellige. Hvor han havde havt dette Syn blev bygget en Kirke til Ære for disse 14, som bleve kaldte Nødhjælpere, og til hvem ofte opsendtes Bønner om Hjælp i manglehaande Nød.

og Sjæl, og man bad om hans Forbøn til Gud, at man maatte ret komme til at tjene Herren, og at naar Dødens Time kom, da det rette Skriftemaal med Anger og Ruelse maatte blive En forundt. Man anbefalede ham sine Forældre, Frænder, Venner og alle andre, man var pligtig at bede for, at de, som vare levende, maatte fange Lykken her paa Jorden, og de, som vare døde, den evige Ro og Salighed i Himmerige¹).

St. Erasmus skal efter Legendens have været en kraftig Undergjører og stor Prædikant, men maatte i den diocletianske Forfølgelse drage ud i en Ørken og leve der i syv Aar, men en af Vorherres Ravne bragte ham Føden, og paa en Engels Bud gik han tilbage og helbredte mange Syge og uddrev onde Aander, hvorfor Keiser Diocletian lod ham gribe, pine og kaste i Fængsel. Herfra udfriede en Engel ham og førte ham over til en Stad i Italien ved Navn Lurida, hvor han opvakte en fornem Mands Søn og omvendte den hele By til Christendommen, hvorfor Keiser Maximianus lod ham gribe, pine og fængsle; men igjen kom Herrens Engel og udfriede ham og flyttede ham til Byen Firmiæ i Campanien, hvor han levede syv Dage og forkyndte Evangeliet, før han lønnedes for al sin Kjærlighed med den grusomste Martyrdød, idet hans Bødler vandt Tarmene ud af hans Liv ved Hjælp af en Vinde²).

¹) Christiern Pedersens danske Skrifter II, 412, Brandts og Fengers Udgave.

²) I St. Peters Kirke i Rom er et Sidekapel indviet til St. Erasmus, her findes 3 Altare og over hvert et Billed af hans Historie. Paa det første en Mand med Vaaben i Forgrunden og et Glitter bag ved. Paa et Spyd, han har i Haanden, sidder en Ravn, og i Luften svæver en Engel med Krone. Paa det 2det ligger St. Erasmus bundet paa en Baare, og ved Siden er reist en stor Vinde, som flere Mennesker søge at dreie. Bag ved staaer en Stridsmand med Sværd, og over Erasmus svæve to Engle, den ene med Palmegrenen. Paa det 3die ligger St. Erasmus døende og med Tarmene vundne ud af Livet, to Engle svæve over ham, den ene med hans Seierskrands i høire og Palmegrenen i venstre Haand, den anden Engel har

I det sydlige Europa var denne Helgen meget søgt og paakaldt under Navn af St. Elmo¹⁾, som han i Italien, Spanien og Portugal kaldtes, og efter ham bærer det af Carl den 5te ved Neapel anlagte Fort sit Navn. I England var han i Middelalderen ogsaa meget afgjort, og hans Billed hørte til de mest yndede Fremstillinger i Kirkerne, og at denne milde, medlidende Helgen har været elsket i Danmark, sees ikke alene deraf, at Altare, Kapeller og Laug rundt om i Landet vare indviede til hans Ære, men især deraf, at saa mange her have baaret og endnu bære hans Navn.

Sædvanlig er den hellige Erasmus afbildet i Bispedragt med Vinden i den ene Haand og Bispestaven i den anden, og at man imellem her i Landet har fundet ham staaende i en Gryde, antages at være fordi han under den diocletianske Forfølgelse blev kastet i en Pande eller Gryde, hvori var kogende Svovl, Beg og Olie²⁾, men han kom uskadt derfra, hvorefter hans Bødler pinte ham paa andre gruelige Maader. Den 3die Juni helligholder den romersk-katholske Kirke som St. Erasmii Festsdag, og i vor Kalender bærer denne Dag endnu hans Navn.

St. Laurentius.

St. Laurentius' Altar i Kjøge nævnes 1530.

Om St. Laurentius, Diakon i Rom i det 3die Aarhundrede og hans Martyrdød, da han for sin Troskabs Skyld blev stegt paa en Rist, er meddelt saa udførlige Oplysninger af J. F. Fenger i Kirkehistoriske Saml. II, 41 ff., at jeg kan indskrænke mig til følgende Tillægsbemærkninger.

Under Høialtaret i Kirken St. Lorenzo fuori le mura ved Rom ligger St. Laurentius og, som det fortælles, St. Stephan begravne, og det berettes, at 400 Aar efter St.

Hænderne fulde af Blomster. En Skikkelse i hvide Klæder staaer ved hans Side og peger opad mod Englene.

¹⁾ Helgensager ved J. F. Fenger, Kirkehist. Saml. 2. B. S. 3.

²⁾ Helgensager ved J. F. Fenger, Kirkehist. Saml. 2. B. S. 4.

Stephans Død, blev det ved en Drøm aabenbaret, hvor hans Legeme var nedlagt, og det blev da optaget og ført fra Jerusalem til Rom og lagt i den samme Grav, hvor St. Laurentius' Legeme hvilede. Naar man antager, at disse to Martyrer her hvile sammen, og saa ofte seer Billeder af deres Historier stillede sammen, er det vistnok, fordi de begge vare Diakoner og begge standhaftige i deres Tro led Martyrdøden¹⁾.

En anden Helgen, som ligeledes ofte nævnes sammen med St. Laurentius, er St. Vincentius; til disse to Helgene i Samling blev Kirker indviede ogsaa her i Danmark²⁾, og det er ganske naturligt, at ogsaa disse to i Folkenes Bevidsthed knyttedes sammen, da de begge vare Spaniere og Diakoner, som paa lignende Maade led Martyrdøden og med samme Standhaftighed holdt ud gennem Lidelser og Død for Troens Skyld.

St. Laurentius regnes for en blandt de mærkeligste og bekendteste Helgene i Christenheden, maaskee tildeels fordi det antoges, at ved den Tid han døde fik Hedenskabet i Rom sit Naadestød og Christendommen Overhaand. Denne Tid blev som et Vendepunkt, og hans Død kan da regnes for en verdenshistorisk Begivenhed. Han blev saaledes meget bekendt over hele Christenheden og høit priset for

¹⁾ Jeg har oftere seet Billeder af disse to Martyrers Liv stillede sammen, saaledes ogsaa i Capella di Nicola V. i Vaticanet i Rom, hvor der i meget smukke Frescomalerier af Fra Angelico da Fiesole, malede 1447, er Billeder af St. Stephans Liv øverst, og nederst Billeder af St. Laurentius' Liv. Af St. Stephans Liv er det 1ste hans Indvielse til Diakon ved St. Peter, paa det 2det uddeler han Almisse til de Christne, paa det 3die prædiker han, paa det 4de staaer han anklaget for Raadet i Jerusalem, paa det 5te slæbes han til Martyrdøden, og paa det 6te stenes han tildøde. Af St. Laurentius' Liv er det 1ste Billed hans Indvielse til Diakon af Sixtus den 2den, paa det 2det faaer han af Sixtus Menighedens Skatte, som skal fordeles mellem de Fattige, paa det 3die uddeler han Almisse, paa det 4de bliver han dømt for Keiseren, og paa det 5te lider han Martyrdøden paa den gloende Rist.

²⁾ Helgensager af J. F. Fenger, Kirkehist. Saml. 2. B. S. 41.

den Standhaftighed, hvormed han gik i Døden, trofast mod sin Herre og Frelser, til Hjertet slog sit sidste Slag. Her i Danmark var han meget folkelig, og Lunds Domkirke med flere Kirker vare indviede til hans Ære, ligesom man rundt om i Landet finder Spor til hans Dyrkelse.

Han fremstilles sædvanlig som en ung Mand i Diakon-drugt med en Bog og en Rist, som han holder i Haanden eller bærer om Halsen; imellem har han en Pung, til Minde om at han var Skatmester. Evangeliet, som brugtes paa St. Laurentius's Dag, den 10. August, var taget af Johannes Ev. 12, 24—27 og Epistlen af 2. Cor. 9, 6—11.

St. Katharina.

Flere Altare i Kjøge vare indviede til St. Katharina, og jeg antager hun var Bjeverskov og Ramsø Herrreders Kalentegildes Helgen, da dette Broderskabs Altar var indviet til hende. (1440).

St. Katharina var en af Middelalderens mest yndede Helgeninder; hun ansaaes for Lærdommens, gode Sæders og fornemme Damers særegne Beskytterinde. Ved de hjemkommende Korsfarere bragtes hendes Navn vidt omkring i Nord- og Vest-Europa. Hos Grækerne kaldtes hun Aikatharina, som betyder den Immerrene. Legenden fortæller, hun var en Datter af Kong Costis af Ægypten og boede i Alexandrien omtrent 307. Fra sin tidligste Alder opofrede hun sin Tid til Studier, og endnu kun meget ung blev hun omvendt til christen Tro og døbt af en Eremit. Hun besluttede da ganske at hellige sit Liv til Herren. Saa var det hun havde det Syn, at den hellige Jomfru med Jesusbarnet kom til hende, og Jesus rakte hende en Ring og fæstede hende til sin Brud, og derefter besluttede hun sig til aldrig at indgaae noget jordisk Ægteskab, men vente paa den Dag, hun skulde fuldkommen forenes med sin himmelske Brudgom. Denne inderlige Forening mellem Frelseren og hende, som ret stemte med Middelalderens Forestillinger, blev i Billeder fra den og fra en endnu meget senere Tid ofte gjengivet. Sædvanlig sees Frelseren som Barn siddende

paa Jomfru Marias Skjød at skyde en Ring paa den hellige Katharinas fjerde Finger af den høire Haand. Imellem fremstilles denne Forening ogsaa ved andre Billeder, saaledes har jeg seet i Rom et stort Maleri, hvor det Øieblik, da den hellige Katharina giver Frelseren sit Hjerte, er gjengivet paa en noget plump Maade, idet man seer Frelseren staae op med Seiersflaget i Haanden, og ved hans Fødder knæler den hellige Katharina og rækker med høire Haand et rødt Hjerte op til Frelseren. Ved hendes Fødder ligger hendes Tegn, det sønderbrudte Hjul og Sværdet. Over hendes Hoved sidder i et Træ en lille Fugl, som udsynger sin Glæde over den hellige Forening.

Da hendes Forældre vare døde, kom Tyrannen Maximian til Alexandrien og reiste en Forfølgelse mod alle Christne, som ikke vilde tilbede Afguderne. Katharina stod da frem til deres Forsvar, og med sine forstandige Grunde og sin Veltalenhed bragte hun alle sine Modstandere til Taushed. Maximian samlede derefter 50 af de lærdeste Philosopher i Landet, for at de skulde gjendrive Katharinas Grunde, men hun overbeviste dem alle om Christendommens Sandhed, og for deres Troes Skyld lede de Martyrdøden paa Baalet, men Katharina skaanede Maximian, fordi hendes Skjønhed havde henrevet ham, og han forsøgte derfor at vinde hendes Gunst, men da alle hans Tilbud vistest tilbage af Helgeninden, og intet formaaede hende til at svige sin himmelske Brudgom, lod han hende kaste i Fængsel, hvor hun sad i 12 Dage, uden at de gav hende Mad, men Guds Engel i Skikkelse af en Due bragte hende daglig Føden. Medens hun sad i Fængsel, kom Keiserinden til hende tilligemed Marskalken Porfyrius, og for dem prædikede hun Christendom, saa de begge og med dem 200 Riddere bleve Christne, men senere maatte de derfor lide Martyrdøden. Tyrannen besluttede nu i sin rasende Vrede, at Katharina skulde langsomt sønderrives af 4 Hjul med skarpe Redskaber, som dreiedes til forskjellige Sider. Men medens Bødlerne vilde binde hende mellem Hjulene, foer der Ild og

Lyn ned fra Himlen og adspalttede Marterredskaberue og dræbte Bødlerne og mange andre Mennesker¹⁾. Herefter lod Tyrannen hende føre udenfor Byen, hvor hun blev pidsket og halshugget med Sværdet, men Englene bar hendes Legeme over det røde Hav til Sinai Bjergtop, hvor Munken Simeon fandt det og lod det begrave i den derværende Klosterkirke²⁾. Efter den gamle danske Legende oprandt en hellig Lægedomskilde af hendes Grav³⁾. Til hendes Ære stiftedes en Forening af Riddere, som bevogtede hendes

¹⁾ I Lateransamlingerne i Rom findes flere Billeder fra Katakomberne af den hellige Katharinas Historie. En Deel af disse ere utydelige, men efterfølgende har jeg seet temmelig tydeligt. Det 1ste, hvor hun taler med de Lærde foran Keiserens Throne. Det 2det, hvor hun sidder i sit Fængsel og Keiserinden staaer udenfor med en Mand ved sin Side og taler med hende. Det 3die, hvor hun atter er i Fængsel og Keiserinden med en Mand staaer inde hos hende og lærer af hende. Det 4de, hvor Keiserinden beder for Katharina for Keiserens Throne. Det 5te, hvor hun staaer mellem Hjulene og Keiseren sidder paa sin Throne og seer til, men oppe fra Skyerne kommer en Engel med Lynstraalen, som han slynger ned mod Bødlerne. Det 6te, hvor hun halshugges. Ogsaa i Underkirken i St. Clemente i Rom findes Frescobilleder af Katharinas Historie, rimeligviis fra det 7de eller 8de Aarhundrede. Ogsaa en Deel af disse Billeder ere udviskede, men endnu kan man see hende 1. staae for Dommerne, bevisende dem, at Guds Ord er Sandhed, 2. ogsaa nøgen bundet til Hjulet, som skal sønderslide hende, seer hun tre Engle komme for at befrie hende. Under disse Billeder sees et tredie, hvor hun bliver halshugget. I St. Clementes øverste Kirke findes ligeledes Billeder af hendes Liv fra en meget senere Tid. Øverst oppe er 2 Billeder. Det 1ste fremstiller det Øieblik, da hun nægter at tilbede det hedenske Afgudsbilled. Paa det 2det underviser hun Keiserinden i sit Fængsel. Underneden er 3 Billeder. Paa det 1ste disputerer hun med de lærde Philosopher, medens Keiseren sidder paa sin Throne. Paa det 2det kommer Engle ned fra Himlen og sønderbryder Hjulene. Paa det 3die bliver hun halshugget.

²⁾ Der er dem, som fortælle, at i det ottende Aarhundrede, da Saracenerne underkuede de Christne i Ægypten, blev hellig Katharinas Legem først overført til et Kloster paa Sinai i Arabien, som var bygget af Keiserinde Helena.

³⁾ Danmarks gamle Folkeviser udgivne ved Svend Grundtvig, 2 D. S. 545.

Grav og forsvarede Pilgrimmene. Deres Klædedragt var hvid, og derpaa bare de et halvt Hjul og et blodigt Sværd. Dette Samfund er forlængst forsvundet, men det siges, at Prioren i Klosteret paa Sinai skal endnu kunne slaae til Ridder paa St. Katharinas Grav¹).

Uagtet St. Katharinas Legende ikke skal være saa gammel som nogle af de andre jomfruelige Helgenes, var den dog baade i Øster- og Vesterlandene en af de mest folkelige, og i den anglicanske Kirkes Kalender bemærkes, at i England blev 51 Kirker opkaldte til Ære for hende. Ogsaa her i Danmark, hvor hun ofte kaldtes St. Karine eller St. Karen, have flere Kirker været indviede til hende, ligeledes bar Gilder her hendes Navn, og mange Altare reistes for hende; Klokker opnævntes efter hende, og paa Altertavler fandtes hun baade som Hovedfigur og som Bifigur, og hellige Kilder kaldes endnu ved hendes Navn²). Den 25de November helligholdtes til Ære for St. Katharina og kaldes endnu i vor Kalender efter hende. Saa fortrolig var man her i Danmark blevet med St. Katharinas Martyrmærke, Hjulet, at det fik Plads i mangt et Adelsskjold og brugtes ikke sjældent som Bomærke af Borger og Bonde, og i Hjørring Bys Vaaben staaer St. Katharina med Krone paa Hovedet og Tyrannen Maximian ved hendes Fødder. Hvor kjendt og yndet hun har været her i Middelalderen, vidne de mange Karener blandt vor Almue om, og endnu synges baade i Danmark, Sverig og Tydskland gamle Viser, som have deres Oprindelse fra hellig Katharinas Legende, uagtet de ofte træde frem i en Form, som ikke meget minder om, at de synges om en Helgeninde. Saaledes har vi den bekjendte kjønne Vise om «Liden Karen», som tjente ved Hove og som Kongen var forelsket i og søgte ved mange Løfter at vinde, men som standhaftig modstod hans Forfølgelse og

¹) Helgensager af J. F. Fenger, Kirkehist. Saml. 2. B. S. 12.

²) Endnu kan man drikke deilig klart Vand af St. Karens Kilde ved Næstved i Nærheden af Sortebrødrekloster.

derfor blev sat i en Spigertønde og rullet til Døde, men hvis Sjæl efter Døden blev hentet hjem til Himmerig af to Engle eller to Duer. I forskellige Egne af Sjælland og Jylland samt paa Lolland og Falster synges denne Vise noget forskjelligt, sædvanlig saaledes, at den ikke har meget, men dog lidt som minder om St. Katharinas Legende. I Bjerre Herred i Jylland synges den ikke om Liden Karen, men om Sante Karen¹).

Hvor man finder St. Katharina afbildet, er hun ledsaget af Hjulet, sommetider staaer hun imellem to Hjul, undertiden er Hjulet splittet ad; man træffer hende ogsaa imellem med et lille Hjul i Haanden, og en sjelden Gang hænger det om Halsen eller er indvirket i hendes kostbare Klædning. Man seer hende imellem med Krone paa Hovedet, Bog og Sværd i Haanden og Tyrannen ved hendes Fødder. Undertiden har hun en Ring i Haanden og en Pung om Haandleddet, Ringen som Troskabstegn og Pungen som Gavmildhedstegn. At St. Katharina var Kjøge Kalentegildes Skytshelgen forekommer mig ret vel valgt; da Gilder vare Foreninger, som modarbejdede Tidens Raahed og slette Sæder, saa var det naturligt at vælge til Beskytterinde de gode Sæders, den finere Opdragelses og Lærdommens Helgeninde. Det Evangelium, som brugtes paa St. Katharinas Dag, den 25. November, var taget hos Matthæus 25, 1—14. I Christiern Pedersens Oversættelse af det nye Testamente staaer ved disse Vers: »Jomfruers Dage«. Heraf slutter jeg, dette samme Evangelium brugtes ved flere af de Dage, som helligholdtes til Ære for de jomfruelige Helgeninder.

¹) Danmarks gamle Folkeviser ved Svend Grundtvig, 2. D. S 550.

Om Helgene,

som Kirker og Stiftelser i Kjøge og Omegn have været
indviiede til.

(Slutning).

Af Frøken **Franziska Carlsen.**

St. Crispin.

St. Crispins Altarpræst nævnes blandt de før 1485 afdøde Brødre i
Ramsø og Bjeverskov Herreders Kalentegilde¹).

Den 25de October var Mindedag for den hellige Crispin, som er en Helgen der meget sjældent nævnes her i Norden. Jeg tænker han har faaet et Altar her i Egnen, rimeligviis i Gammelkjøge Kirke, fordi den hellige Margrethe blev dræbt netop paa St. Crispins Dag, og fik sin Grav i Nærheden af denne Kirke.

Det fortælles, at Crispin og Crispinian, som vare Brødre og fødte i Rom af en ædel Slægt, reiste til Soissons i Frankrige for at bringe Evangeliets glædelige Budskab til disse Egne. Da de ønskede at være uafhængige og ikke falde andre til Byrde, tjente de deres Udkomme ved at sy Sko, som de solgte billigt til de Fattige, og efter Legendens forsynede Englene dem med Læder. For Byens Øvrighed under Maximian Herculeus bleve de anklagede

¹) Script. rer. Dan. T. 8, S. 535.

for deres Troes Skyld, pinte paa mange Maader og endelig halshuggede i Aaret 303¹⁾.

I England vare disse Helgene bedre kjendte end i Danmark, og der er et Sagn ved den kentiske Kyst, som fortæller, at her opkastede Bølgerne de jordiske Levninger af disse Hellige²⁾. Uagtet disse to Brødre fulgtes ad i Døden, er den 25de October dog kun indviet til St. Crispin, men i de middelalderlige Fremstillinger sees ofte begge Brødre arbejdende i et Skomagerværksted. Sædvanlig er St. Crispins Vartegn to Sko, og Skomagerne valgte ham til deres beskyttende Helgen, dog lader det ikke til, at Skomagerlauget i Kjøge har haft denne Helgen, da deres Altar i Laures Rodes Kapel var indviet til Evangelisten Johannes og Apostelen Jacob.

Det fortælles, at paa den hellige Crispins Dag lukke alle Skomagere i Frankrige deres Boutikker, gaae i Messe, spise Gaasesteg og svire om Aftenen, alt til Ære for deres Helgen. Et helligt Broderskab, kaldet: Les frères cordonnieres, som blev oprettet i Paris 1645 til Ære for St. Crispin, skal endnu existere i Rom³⁾.

Hvilken særegen christelig Dyd man kan tænke sig personliggjort i St. Crispin vil ikke ret komme frem for mig, da jeg kun kjender saa lidt til hans Historie. Maaskee skal han ved den simple og fattige Livsstilling, han indtog i Modsætning til sin Fødsel, minde om den christelige Ydmyghed, maaskee ved sit arbeidsomme Liv om, at hvert christent Menneske skal arbejde for sit Livs Ophold for ikke at falde andre til Byrde.

1) The Calendar of the Prayerbook, S 119. Efter Christliche Kunstsymbolik bleve de halshuggede 308. Efter en anden Beretning, som jeg ingen anden Hjemmel har for end et lille Stykke, som jeg for nogle Aar siden fandt i Berlingske Tidende mellem Blandinger, skal disse to Brødre være halshuggede i Aaret 287 efter den romerske Præfect Rutius Varus' Befaling.

2) The Calendar of the Prayerbook, S. 119

3) Beretningen fra Berlingske Blads Blandinger, hvor det siges, at St. Crispins Dag er den 24de October, hvilket vel er en Feiltagelse, da den 25de October endnu i vor Kalender kaldes Crispinus.

Hellig Kors.

Et Hellig Kors Kapel fandtes i Kjøge, og en Kapellan dertil nævnes 1496.

Korset er Symbolet paa vor Christendom, vor Troes og Samfunds Mærke, det blev tidlig brugt baade paa de Levendes og Dødes Boliger, dog findes Korsets Tegn sjældent i Katakomberne, kun som tilfældigt, f. Ex. paa Brødene. Man mener dette Tegn med Flid blev undgaaet af de første Christne, for ikke at vække Hedningernes Vrede; men allerede i det fjerde Aarhundrede kommer Korsets Tegn stærkt frem, og man bøiede sig bedende herfor, og Helene, Constantin den Stores Moder, reiste 326 til Jerusalem og ledte ivrigt efter det Kors, hvorpaa vor Frelser led for os. Det fortælles, at der var bygget et Venustempel over det Sted, hvor Herrens Kors havde staaet, og dette lod Helene nedbryde, og fandt under Jordanen tre Kors, men vidste ikke hvilket af disse var Herrens. Da raadede den hellige Biskop Macarius hende at lade alle tre Kors bringe til en syg Kvinde, for at hun kunde røre ved disse, og det skete som han raadede, men Berørelsen af de to Kors gjorde ingen Virkning paa hende, da hun derimod rørte ved det tredie blev hun strax rask, og man vidste saa, dette var Herrens Kors. Efter andre gamle Fortællinger var det en Død, som ved at Herrens Kors berørte det døde Legeme atter kom til Live. Legenden fortæller, at dette Herrens Kors blev der taget mange Splinter af, og det vedblev dog at være lige helt og stort, og allerede i Begyndelsen af det femte Aarhundrede fandtes saa mange Splinter af Christi Kors omkring i Verden, at dersom de vare blevne samlede, havde de udgjort mange store Kors¹⁾.

Som Mindedag om at Keiserinde Helene havde fundet det Kors, hvorpaa Herren led og døde, helligholdtes den 3die Mai, og kaldtes her i Danmark, Kors Findelses Dag, og Symbolet for denne Dag var et Kors løftet op af en

¹⁾ The Calendar of the Prayerbook, S. 47.

Grav. Imellem betegnedes denne Dag ogsaa ved andre Billeder, saaledes ved St. Helene med Korset i den ene og Naglerne i den anden Haand.

Kirker, Kapeller og Altare bleve snart overalt i de christelige Lande indviede til Ære for Korsets Findelse. Paa det Sted, hvor det sagdes Keiserinde Helene havde fundet Herrens Kors, lod Keiser Constantin den Store bygge en pragtfuld Kirke eller Basilica, som blev indviet den 13de September 335. Dagen efter, som var en Søndag, blev det hellige Kors reist høit op, for at Folket kunde beundre og tilbede det. Denne Korsets Ophøielse, og at Korset paa vidunderlig Maade havde vist sig for Keiser Constantin, gav Anledning til, at en Fest blev indstiftet, kaldet Kors-Ophøielse, som blev høitideligholdt den 14de September¹⁾ baade i den græske og latinske Kirke, allerede i det femte og sjette Aarhundrede, og i de følgende Aarhundreder indviedes mange Kirker, Kapeller og Altare rundt om i Europa til Ære for det hellige Kors.

Der bandt sig i Middelalderen mange forunderlige Forestillinger til det tilbedte, hellige Kors. Det fortælles, at da Adam blev begravet fik han en Kjærne under Tungen med, og af denne opvoxede det Træ, hvoraf Herrens Kors blev taget. Et Sammenhæng var der ogsaa, for de middelalderlige Forestillinger, mellem Paradistræet og Herrens Kors. Kundskabstræet, af hvis Frugt Eva og Adam spiste imod Guds Bud, fremstilledes med Slangen som Fristeren snoet om Stammen; af dette samme Træ var Broen, for hvilken Dronningen af Saba knælede, da hun anede dets tilkommende Bestemmelse. Af dette Træ, som droges frem af en Sump, lavedes et Kors, og paa dette Kors blev Herren hængt. Kundskabstræet blev derved til det nye Livstræ. Imellem hænger Herren, paa ældre Billeder, naglet til et Træ. Paa et Billed fra det fjortende Aarhundrede seer man Christus hænge paa et grønt Kors, for herved ret levende

¹⁾ The Calendar of the Prayerbook, S. 89.

at minde om det nye Livstræ. Som jeg ovenfor bemærkede fandtes Korset kun sjældent i Katakomberne¹⁾, og kun ganske skjult anbragt, men i de tidligste christelige Mosaiker sees det ofte, og man begyndte ogsaa i disse Mosaiker at fremstille Frelseren først som Brystbillede, anbragt ved Hoved eller Fod af Korset, og Lammet saaes da ofte paa Korsets Midte. Senere fremstilledes Frelseren hængende paa Korset, først med aabne Øine, fra 10de og 11te Aarhundrede imellem som død. I de græske Fremstillinger, som ogsaa i de tidligste vesterlandske, er Herrens Fødder naglede med een Nagle til Korset²⁾. I den romerske Kirkes senere Fremstillinger af Herrens Korsfæstelse ere Fødderne adskilte og naglede med to Nagler. Efter den gamle Forestilling, at vore første Forældre, som syndede, vare begravede under Golgatha eller Calvariebjerget, hvor Herren led og døde for at reise os op fra Synd og Elendighed, findes ofte paa de middelalderlige Fremstillinger af Korsfæstelsen Adam og Eva, som længselsfulde titte frem af Jorden og see op til Forløseren. Krucifixet blev snart almindeligt i hver Kirke, og sædvanlig fandtes Frelseren paa Korset med Marie og Johannes under Korsets Arme anbragt over Triumphbuen, Indgangen til Choret.

St. Nicolaus.

Sognekirken i Kjøge, som blev færdig 1324, er indviet til St. Nicolaus.

Den 6te December var Festdagen for St. Nicolaus, som 326 skal have været Biskop i Myra. Han var født i Patara i Lycia og udmærkede sig tidlig ved sin Fromhed, Barmhertighed og fuldkomne Lydighed. Denne fuldkomne Underkastelse og Lydighed under den himmelske Faders Villie har maaskee været Aarsag i, at St. Nicolaus efter sin Død blev

¹⁾ Christliche Kunstsymbolik und Ikonographie, S. 13, 14.

²⁾ The Calendar of the Prayerbook, S. 193—194. Efter andre Beretninger er paa de tidligste Krucifixer Herrens Fødder skilte ad og naglede med 2 Nagler. Paa Dronning Dagmars Kors er Fødderne adskilte og naglede med 2 Nagler.

antaget til de Søfarendes særlige Helgen, ligesom han ogsaa blev Børns og Skoledrenge beskyttende Helgen, da den fuldkomne Lydighed og Underkastelse netop er, hvad der strengt maa fordres ombord paa Skibene og af Børn og Lærlinge paa Skolebænken. Hans Forhold til Søfarende synes ogsaa at staa i Forbindelse med, at han engang paa en Reise til det hellige Land fik, under en Storm, det op-rørte Hav beroliget¹). Kong Henrik den 6te af England, som var født paa St. Nicolai Dag, valgte denne Helgen til sin Patron, og da Nicolaus tillige var Børns og Skoledrenge Patron, indviede Kong Henrik den 6te sine to udmærkede Stiftelser, Kings College og Eton til denne Helgen.

Legenden fortæller, at St. Nicolaus var født af fromme Forældre og fra sin tidligste Barndom blev kaldet af Herren til Arbejder i hans Viingaard, og medens han laa ved sin Ammes Bryst og var ivrig efter Dien, var han allerede lydig imod Herrens Anordninger, og indskrænkede sig Onsdag og Fredag til kun en Gang paa disse Dage at tage Næring til sig, og dette altid om Aftenen, hvilken Fasteskik han i sit senere Liv bestandig fortsatte.

I flere Aar levede han i stille Ro som Abbed i et Kloster, men blev saa valgt til Biskop i Myra, og da Valget faldt paa ham, adlød han ogsaa hvad han troede var Herrens Villie. Medens han var i den høie Stilling som Biskop, blev han vidt og bredt bekjendt for sin Ydmyghed og for sin Iver i sin himmelske Faders Tjeneste. Tidlig arvede han store Rigdomme og gav næsten alting bort for at hjælpe de Nødlidende. Det fortælles, at i den By, hvor han boede, var der en fattig Adelsmand, som havde tre Døtre, han var kommet i en saadan Nød, at dersom disse Døtre ikke skulde sulte ihjel, vidste han intet andet Raad end at lade dem fortjene Opholdet ved et syndigt Liv. Nicolaus, som havde hørt denne sørgelige Fortælling, gik tre Aftener i Rad hemmelig til den elendige Mands Huus og kastede hver

¹) The Calendar of the Prayerbook, S. 140.

Gang en Pung med Guld ind ad Vinduet, og paa denne Maade frelste han de stakkels Piger fra Synd og Skam. Det fortælles ogsaa, at under en skrækkelig Hungersnød, da Nicolaus gik omkring fra den ene By til den anden for at besøge og trøste sin Hjord, traf det sig, at han tog Bolig hos en Mand, som medens Hungersnøden rasede, imellem stjal smaa Børn, for at salte deres Kjød og tillave det til sine Gjæster. En saadan Ret satte han nu ogsaa for St. Nicolaus, som strax opdagede Forbrydelsen og tiltalte sin Vert herfor, opsøgte det Kar, hvori de lemlæstede Levninger af Børnene vare nedsaltede, og med Korsets Tegn kaldte dem tilbage til Livet. Det er hentydende til disse to af Legendens Fortællinger, St. Nicolaus fremstilles i biskoppelig Dragt, med 3 Punge eller 3 Kugler af Guld i sin Haand, ved sin Fod, eller baaret paa en Bog, eller staaende med opreist Haand ved et Kar, hvoraf 3 nøgne Børn reise sig op med Hænderne foldede til Bøn. Undertiden sees bag ved ham et Anker og et Skib, til Minde om at han særlig tager sig af de Søfarende. Her i Danmark som i England var denne Helgen meget folkelig, og i Søstæderne vare ofte Kirker indviede til ham, saaledes ogsaa i Kjøge, hvor den nuværende Sognekirke, fuldført 1324, kaldes efter St. Nicolaus. I Engeland var 380 Kirker indviede til ham¹⁾. Hvor folkelig St. Nicolaus har været i Danmark, mindes vi endnu om ved de mange, som efter ham kaldes Niels, som var den almindeligste Forkortelse af hans Navn. En anden Forkortelse af dette Helgennavn var Claus, der ikke her blev saa udbredt som Niels.

Evangeliet, som brugtes paa St. Nicolai Dag den 6te Decb., var taget hos Lucas 19, 12—27.

St. Michael.

Høielse Kirke ved Kjøge er indviet til St. Michael.

St. Michaels Festdag den 29de September, som endnu af Almuen i Danmark mindes som en Høitidsdag, blev alle-

¹⁾ The Calendar of the Prayerbook, S. 143.

rede i det femte Aarhundrede høitideligholdt i Christenheden¹⁾ som St. Michaels og alle Engles Dag. St. Michael har altid været i høi Anseelse i Kirken som en af de mægtige Overengle, der førte den store Strid med Dragen, som efter Aabenbaringens Bog blev udkastet af Himmelen. Michaels Kamp med Dragen var i Middelalderen et yndet Emne, som fremstilledes paa forskjellige Maader. Satan, Djævelen, og de med ham faldne Engle, fremstilledes sædvanlig i de gammelchristelige Billeder som Slinger eller Drager²⁾, senere forvandlede disse til menneskelige Skikkelser, dog bibeholdtes Halen, som minder om Slangen eller Dragen. Først kom Djævelen frem i Paradiset som Slangen. I Middelalderen gaves undertiden Paradisslangen et smukt ungt Pigeansigt. Denne onde Orm fik forskjellige Navne, Slange, Drage, Lindorm, og hans Udstødelse af Himlen med alle hans Engle er, efter Aabenbaringen 12, 7—9, Michaels og de gode Engles Værk.

Det antages, da Michael blev dyrket som Helgen, at han havde faaet det Hverv at iagttage og lede Guds Kirke paa Jorden med en særegen Aarvaagenhed og Opmærksomhed, og han blev derfor betragtet som den stridende Kirkes beskyttende Helgen. Det fortælles, at han aabenbarede sig 708 for St. Aubert, Biskop af Avranches, og bød ham at bygge en Kirke til sin Ære paa et Bjerg i Normandiet, som,

¹⁾ The Calendar of the Prayerbook S. 93.

²⁾ Hos os i Danmark er Dragen, Slangen, eller, som vi kaldte ham, Lindormen, et Symbol paa det Onde og paa Djævelen og hans Engle, og ofte paa Hedenskab og Afguderi. I Danmark er det et almindeligt Sagn ved Kirker, at der havde lagt sig en Lindorm for Indgangsdøren, som blev beseiret paa en eller anden Maade og overvundet, saa Indgangen atter blev fri. Dette er billedligt Hedenskabets Kamp for at forhindre Christendommens Fremgang. Dragere, Slangere, Lindormes og vilde Dyrs Udryddelse, samt Jordens Opdyrkning følger med vore Forestillinger i Norden om Christendommens Seir over Hedenskabet, derfor ogsaa de mange Fortællinger om, at Trolde (som hørte Hedenskabet til), naar de forfølge Mennesker, ikke mere kan komme fremad, naar de komme «af det bollede paa det knoldede», af upløiet Jord paa den opløiede.

efterat Kirken var reist der, kaldtes St. Michaels Bjerg, og som snart blev et meget yndet Valfartsted for Pilegrimme. St. Michaels Dyrkelse udbredte sig herved stærkt i Frankrige, og derfra gik den med den normanniske Erobring til Engeland, hvor endeel Kirker bleve byggede ham til Ære¹⁾, ligesom den ogsaa udbredte sig gjennem Sydeuropa, saa heelt ned i Syditalien byggedes Kirker til Ære for ham, som lagdes paa de høie Steder, og blandt disse var St. Michaels Kirken paa Monte Gorgone et søgt Valfartsted, hvorhen Pilegrimme langveis fra strømmede til, og som ogsaa blev besøgt af den hellige Birgitte²⁾.

At disse St. Michaels Kirker efter det normanniske Forbillede bleve byggede paa høie Steder, antager jeg hænger sammen med Forestillingen om, at St. Michael skal see vidt omkring med aarvaagne Øine for at lede og hjælpe Guds stridende Kirke paa Jorden. Det er vistnok ogsaa med Hensyn hertil, at Høielse Kirke, som ligger paa det høieste Sted i Egnen, blev indviet til St. Michael.

Naar St. Michael skulde værne om og lede den stridende Kirke paa Jorden, maatte han have skarpe Øine til at skjelne mellem Godt og Ondt, og at dette blev antaget kan man ogsaa see deraf, at det var den almindelige Mening, at det Embede at veie Sjælene efter Døden var overdraget ham, hvorfor han ogsaa imellem fremstilles med Vægtskaalen, hvorpaa Sjælene veies. Undertiden ligger da Djævelen i den ene Skaal og menneskelige Sjæle³⁾ i den anden, dog har jeg ogsaa seet paa senere middelalderlige Billeder, saaledes i Forhallen til Kirken St. Lorenzo fuori le mura ved Rom, hvor den Strid, som efter Sagnet Englene og Djævelene førte om Keiser Henrik den 2dens Sjæl, er malet, i den ene Skaal de gode og i den anden de onde Gjerninger. St. Michael og hans Engle paa den ene Side, og Djævelen

¹⁾ The Calendar of the Prayerbook, S. 94.

²⁾ Den hellige Birgitte af F. Hammerich, S. 188.

³⁾ Allerede tidligt i Middelalderen fremstilledes Sjælene som smaa nøgne Børn.

og hans Engle paa den anden Side, strides her om Keiserens arme Sjæl, men tilsidst seirer dog Michael ved Hjælp af en stor kostbar Kalk, Keiseren havde skjænket til Kirken St. Lorenzo, som veier godt til. Denne Kamp mellem Djævelen og St. Michael om Sjælene, blev i Middelalderen ofte fremstillet, og altid forsvaret St. Michael de arme Sjæle, hvis særegne Patron han var. Naar Døden skilte Sjæl fra Legem, antoges det, St. Michael bar de frelste Sjæle til det Sted, hvor de skulde være, men ogsaa det forladte Legeme troede man han tog under sin Beskyttelse, hvorfor ofte i Middelalderen Kapeller paa Kirkegaarde, hvor Ligene sattes ind, indviedes til St. Michael.

I den første christelige Tid sysselsatte St. Michael Nordboernes Tanker meget, ogsaa her troede man sikkert, at han stred med Djævelen og bar de Afdødes Sjæle til Paradiset. I det norske »Drømmekvæde«, hvor Dommedag skildres, siges, at Michael kommer søndenfra paa sin hvide Hest, medens Djævelen kommer nordenfra paa en sort Hest. Michael kommer lige efter Jesus Christus, og har Luren under sin Arm, og skal føre alle Sjæle til Herren¹⁾.

Sædvanlig sees han i Middelalderens Afbildninger som en Engel med et Spyd i den ene Haand og et Kors over sin Pande eller med en Tordenkile og et flammende Sværd til at nedslaae de onde Engle med. Imellem bær han et Skjold eller et Banner, hvorpaa et Kors. Paa italienske Billeder er han sædvanlig fremstillet helt væbnet, i Kamp med Dragen eller Djævelen, men i andre Fremstillinger sees han ofte i denne Kamp uden Vaaben, kun med et Kors i sin Haand, hvilket hentyder til den Magt, Korset har over det Onde²⁾.

I Christiern Pedersens Tidebog findes efterfølgende Bøn til St. Michael, som brugtes her i Danmark: O, Du hellige Sancte Michil, og andre Engle og Overengle, Cherubim og Seraphim med alle Engleskarer, som ere i Himmeriges Rige,

¹⁾ Den danske Kirkes Historie til Reformationen af Helveg. I, 237.

²⁾ The Calendar of the Prayerbook, S. 94, 97.

beder for mig til den alsommægtigste Gud, at han vil forlade mig alle mine Synder og optænde min Hu, Hjerte og Sjæl med hans benedide Naade og frelse mig fra alt Ondt og unde mig at fange den evige Glæde med alle hans værdelige Helgene efter min Død. Amen.

Ved den Gudstjeneste, som holdtes her i Landet paa St. Michaels Dag, og først blev afskaffet i forrige Aarhundrede, var Evangeliet taget hos Matthæus 18, 1—11, og Lectien af Aabenb. 12, 7—11. Den danske Udtale af St. Michaels Navn blev Mikkell, som endnu bruges blandt Almuen, dog har det ingen stor Udbredelse faaet.

St. Gertrud.

En Kirke eller Kapel i Kjøge, hvortil der har været et Sygehus, indviet til St. Gertrud, nævnes 1324.

St. Gertrud, hvis Festsdag var den 17de Mai, var af Pepin af Landens fyrstelige Slægt og født 626, blev opdraget af sin gudfrygtige Moder Jutta, og var fra sin Ungdom af Herrens ydmyge Tjenerinde. Det fortælles, at da Kong Dagobert paa en Reise kom til hendes Fader, forsøgte han at knytte en Forbindelse mellem Gertrud og en anseet ung Mand af sit Følge, men hun vilde ikke indlade sig paa denne Forening, da hendes Hu stod til at leve et helligt Liv, hvorfor hun ogsaa endnu kun meget ung af Aar stiftede et Kloster i Nivelles, som Biskop Amandus hjalp hende at faae ordnet. Her førte hun som Abbedisse et helligt Liv, som var en Kjæde af Bodsøvelser. I daglig Forsagelse og under Bøn og Paakaldelse arbejdede hun paa at dræbe Kjødets og Verdens Lyst, og leve et aandeligt Liv med sin Herre og Frelser. I sit 33te Aar døde hun 659. Sædvanlig afbildes hun som Abbedisse, staaende ved Havet med den jomfruelige Lilie i Haanden, og Rotter og Muus omkring sig, imellem løbe disse op ad hende og hendes Abbedisstav. Disse urene Dyr forestille Dæmoner, de onde, urene Aander, som hun seirede over. I Nivelles gik den Tradition, at Vandet af en Kilde, som havde sit Udspring fra hellig

Gertruds Krypta, havde Kraft til at fordrive Rotter og Muus. Endnu spiller hellig Gertrud en betydelig Rolle i de Tydskes Folkeovertro, og det var i Middelalderen en almindelig Forestilling, at de Afdødes Sjæle tilbragte den første Nat efter Døden hos St. Gertrud og den anden hos Erkeenglen Michael. I Forbindelse med denne Forestilling, og med de mange St. Gertruds Sygehuse, staaer vistnok det tydske Ordsprog: »Frau Gertrud soll dir Herberg bereiten«. Efter St. Gertruds Død blev rundt om i Europa oprettet mange Stiftelser, indviede til hendes Ære, hvori optoges Syge og Fattige, som her fik baade legemlig og aandelig Pleie, hvilket tyder paa, at hellig Gertrud blandt sine fromme Gjerninger ogsaa har øvet den at pleie de Døende, hjælpe dem at modstaae de onde Aanders Angreb og bringe dem aandelig Trøst. Jeg tænker mig, at i hende personliggjordes Seiren over de onde Aanders Fristelser, og derfor er hun Beskytterinde for elendige og døende Mennesker, som Djævelen og hans Engle saa ofte endnu engang forsøge at vinde Seier over, før Hjertet slaaer sit sidste Slag. Paa St. Gertruds Festdag maatte ikke spindes, da ellers Musene gnavede Traaden over. Maaskee er Tanken herved, at de onde Aander kan overgnaave Traaden, Livstraaden, det evige Livs Traad for os, maaskee ogsaa kun, at vi maa ikke glemme det Hellige for det Verdslige, saa faaer de onde Aander Haand i Hanke med os.

Her i Danmark vandt denne Helgeninde stor Anseelse og til Ære for hende opbyggedes rundt om i Landet mange Stiftelser, hvori stakkels elendige, syge og fattige Mennesker bleve pleiede. Medlidenheden og Omsorgen for de Syge og Fattige var en smuk Side af det middelalderlige Liv, og allerede i det trettende Aarhundrede vare gudelige Pleiestiftelser, som vare indviede til St. Hans, den Helligaand, St. Jørgen¹⁾, St. Gertrud, St. Anna og St. Anton i stor Anseelse her i Danmark, men den Vildfarelse, at ansee det

¹⁾ Til hvad jeg i 5te Binds 2det Hefte af dette Tidsskrift har fortalt om St. Jørgen, tilføier jeg her, at ligesom andre europæiske Folk,

for en sikker Vei til at vinde Guds Venskab, at yde de Fattige og Elendige Hjælp, gjorde sig tidlig gjældende. Almissee afrenser al Synd, og den frier fra Døden, var næsten bleven som en Troesartikel, og man gik saa vidt i sin Vildfarelse at mene, intet at eie i denne Verden, men at leve af Almisse var et helligt, Gud velbehageligt Liv. De Fattige, som Verden agtede ringe, vare elskede af Gud, derfor kaldtes disse «Guds Fattige», og de bad om »Guds Almisse«¹⁾. Og mangen en Rig gav gjerne af sin Overflødighed, for derved at vinde sig en Plads i Himmerige. De Fattiges og Syges Samliv i disse velgjørende Stiftelser betragtedes som et gude- ligt Liv, og et vist helligt Skin blev udbredt herover, som næredes derved, at Stiftelserne stod under Geistlighedens Beskyttelse. En Præst og tjenende Brødre (vistnok ogsaa tjenende Søstre) vare Sygevogtere, de vare bundne til Augustins Regel og gjorde Tjeneste baade som legemlige og sjælelige Pleiere, og daglig holdtes Gudstjeneste i de Kapper, som altid vare forenede med disse Stiftelser.

Rige Gaver strømmede ind til St. Gertruds Stiftelser; men da man i Reformationstiden fik Øinene op for, at det var Overtro at mene, at man ved Gaver til slige Stiftelser kunde købe sig Himmerig som Løn, tabte Glandsen og Herligheden sig. Deraf ventelig det Ordsprog, som endnu den Dag idag bruges, naar hvad der har været i stor Anseelse og seet glimrende ud er blevet fattigt og ringe: »Forgyldningen er gaaet af St. Gertrud«.

St. Trefoldighed

Et Altar i Kjøge, indviet til St. Trefoldighed, nævnes 1483 i et Document i Kjøge Bys Archiv.

Idet jeg henviser til hvad jeg i disse Samlinger 5. B., S. 258—59 har anført om Treeninghedsdyrkelsen i Middel-

hos hvem St. Jørgen var elsket, lokaliserede Sagnet om hans Dragekamp, saaledes har vi ogsaa hensat denne Begivenhed til et Sted paa Fyen mellem Svendborg og St. Jørgensgaard, og i vort Folk er bevaret en Folkesang om St. Jørgen, som endnu i vor Tid synges.

¹⁾ Kjøbenhavns Kirker og Klosters af Holger Fr. Rørdam. S. 297—98.

alderen, tilføier jeg kun disse faa Bemærkninger. Søndagen var her særlig bestemt til Gudstjeneste eller Bøntjeneste til Ære for den hellige Trefoldighed, ligesom Mandagen for den Helligaand, Torsdagen for den hellige Nadvere, Fredagen for Christi Lidelse og Løverdagen for Vor Frue. Christiern Pedersen siger i sin Jertegns-Postil, at den hellige Trefoldighedsfest er især stiftet for tre Deles Skyld, først fordi alle Mennesker skal fuldkommelig tro, at Gud Fader, Søn og Helligaand ere trende Personer og sand Gud, dernæst er den stiftet, for at hvert Menneske skal agte og besinde den store Velgjerning, at være skabt efter hellig Trefoldigheds Ansigt, og tilsidst fordi Menneskene skal paa-mindes, at takke og love den almægtige Gud for hans utallige Velgjerninger, og særdeles at vi ere komne under den hellige christelige Tro, ved hvilken han har aabenbaret os, at vi skal kjende hans Trefoldighed i en stadig Tro her i Verden, og siden i den anden Verden skal vi see og kjende Ham heelt, som han er. Han siger tillige: den hellige Trefoldigheds Navn har stor Magt i trende haande Ting, først mod Djævelskab, dernæst til at fordrive Sorg og Bedrøvelse og Verdens Modgang, og tilsidst til at omvende Mennesker fra deres Synder. Endnu høitideligholde vi i vor Kirke Trinitatis eller Trefoldigheds Søndag, Ugedagen efter Pindsedag, som for endeel Aarhundreder siden blev i den romersk-katholske Kirke paabudt at helligholdes til Ære for Treenheden.

St. Oluf.

St. Olufs Altarpræst nævnes blandt de før 1485 afdøde Brødre i Bjevskov og Ramsø Kalentegilde¹⁾.

St. Oluf, som var en Søn af Harald Grænse og Dronning Aaste, blev født hos sin Morfader Gudbrand paa Oplandet i Norge. Sin Barndom levede han hos sin Stiffader Kong Sigurd Syr paa Ringerige, og her blev Oluf døbt. I sin Ungdom gik han paa Vikingetog og hjalp Kong Ethelred

¹⁾ Script. rer. Dan. T. 8, S. 535.

af Engeland mod de Danske i mange Slag, men udmærkede sig især ved London-Broen, da han udjog de Danske fra London og Southwark. I Engeland opholdt Oluf sig i flere Aar, men da han i en Drøm fik Mindelse om at reise hjem for at blive Norges Konge, brød han op med sit Mandskab og Skibe, kom til Norge og blev snart Landets Konge. Medens han sad paa Norges Throne kæmpede han stadigt for at udbrede Christendommen i Landet, hvor endnu mange Steder Hedenskabets Mærke rugede over Folket. Tilslidst maatte han en Tid forlade Norge, fordi en Deel af Folket reiste sig imod ham, men kom atter tilbage for at tage Riget. Det kom til Slag ved Stiklestad den 29de Juli 1030. Kongen og hans Hær kæmpede med megen Tapperhed mod en stor Overmagt, men Solen formørkedes, og Kongen faldt ved et vældigt Øxeslag, og blev da gjennemboret af et Spyd og fik et Sværdslag over den venstre Side af Halsen. Sig-hvat Skjald kvad om Kongens Død saaledes:

Dag tog Flugten, men undvige
 Vilde Norges Viser ei.
 Over Torne til Guds Rige
 Fremad gik hans Kongevei.
 Sværd paa Val ei meer han svinger,
 Kløvet blev hans Kæmpeskjold,
 Men fra Val paa Engle-Vinger
 Høit sig svang den Herre bold!¹⁾

Kong Olaf var en tapper og from Herre, og allerede medens han levede troede man han gjorde forskjellige Jertegn. Hans Liig blev først holdt skjult og nedgravet i en Sandgrav, hvor senere en Lægedomskilde oprandt, men blev derefter begravet i St. Clemens Kirke, og det fortælles, at mange mærkelige Jertegn skete ved hans Grav. Hans Iver for Christendommens Udbredelse paadrog ham manges Had, men snart efter hans Død, ansaaes han for en stor Helgen, og hans Dødsdag den 29de Juli blev i den romersk-katholske

¹⁾ Hellig Olavs Saga i Norges Kongekronike af Snorre Sturlesøn, for-dansket ved N. F. S. Grundtvig. 2den Udg S. 528—529.

Kirke feiret som hans Mindedag. I Trondhjems skønne Domkirke hviler nu hans Been, og gennem hele Middelalderen søgte Skarer af Pilegrimme til St. Olaf i Trondhjem, for i andægtig Tilbedelse at knæle ved Helgenskrinet.

I Norden og i Engeland blev Olafs-Dyrkelsen temmelig udbredt, og til Minde om hans Tapperhed og Hjælp byggedes to Kirker i London, en ved hver Ende af London-Broen. 14 Kirker i Engeland bærer hans Navn, og Tooley Street i Southwark er en forvansket Udtale af St. Olavs Street. I Danmark blev endeel Kirker og Altare indviede til hans Ære, og Kilder bærer hans Navn.

Han sees sædvanligt i de middelalderlige Fremstillinger klædt som Konge, med en Daggert, Sværd eller Øxe, med Hensyn til hans Martyrdød. I Engeland, hvor han imellem kaldes med det latiniserede Navn Holofius, sees han undertiden med et heelt Brød (whole leaf¹) i sin Haand, hvilket skal være en Fremstilling af Navnet Holofius. I Norge, St. Olafs Fædreland, er hans Navn blevet meget almindeligt, men ogsaa her i Danmark minde de mange, som kaldes Ole, om at St. Olaf har været godt kjendt her.

Evangeliet, som brugtes den 29de Juli, St. Olafs Dag, var taget hos Matt. 16, 24—28. Dette Evangelium maatte ogsaa bruges paa andre Martyrers Dage.

St. Knud Konge.

Et Altar i Kjøge, indviet til St. Knud, nævnes 1473.

Kong Knud den Hellige, en Søn af Kong Sven Estridsøn, var i sin Ungdom i Krigsfærd i Østerleden, og skal efter Knudsdrapen have overvundet ti Konger. Hans Fader ønskede ham til Konge efter sig, men først efter Broderen Haralds Død blev han Konge i Danmark. Han var en stræng retfærdig Herre, som overholdt Lovene, og Kirken holdt han

¹) Et Brød kaldes paa gammelt Dansk en Lev. I Folkesangen om Niels Ebbesen staaer: Saa gjæsted han sig en Kærling, hun havde ikke uden to Leve. Dem gav hun Niels Ebbesen, for han vog den kullede Greve.

høit i Agt og Ære og var dens Tjenere særdeles huld, hvilket paadrog ham manges Mishag. Selv var han en gudfrygtig, from og ædel Mand, som var høit elsket af sin nærmeste Omgivelse.

Han havde paatænkt et Tog til Engeland, som dog ikke blev til noget, fordi Folkene seilede hjem, da de maatte vente nogle Dage. Herover blev han meget vred og paa-lagde store Bøder, som han dog lovede at eftergive, naar de vilde betale Tiende til Kirken. Men Misfornøielsen voxede mere og mere, og Tiende vilde de ikke betale. Dette gav Anledning til, at Almuen i Vendsyssel reiste sig imod Kongen, og flere og flere sluttede sig til Oprørshæren. Kong Knud forsøgte i Mindelighed at komme tilrette med Almuen, for han vilde ikke drage Sværd mod sine egne Undersaatte, men Almuen var rasende og forfulgte ham over til Fyen. Her var Kongen i Odense, og den 10de Juli 1086 om Morgen gik han ind i St. Albani Kirke, hørte Messe, skrif-tede, og satte sig saa ved Altarets Fod og sang Psalmer. Bønderne stormede gjennem Byen og brød ind i Kirken, hvor der udviklede sig en blodig Kamp mellem dem og Kongens tro Mænd. Især udmærkede Kongens Broder Bent sig her ved sin store Tapperhed, og det sagdes, at man gik i Blod til Anklerne. Kongen laa stille ned paa sit An-sigt for Altaret og bad og ventede med stor Ro paa sin Død. Nogle antage, han fik sit Banesaar ved et Spyd¹⁾, som blev kastet ind gjennem Kirkevinduet, andre²⁾ sige, en For-ræder, som havde trængt sig ind i Choret, dræbte ham med et Sværd. Det fortælles, at efter hans Død skete der mange Jertegn ved hans Grav, og Geistligheden lovpriste ham som en Helgen, men Almuen holdt ikke af, at hans Minde skulde være helligt, og da den dog ikke turde fornægte alle Jer-tegnene, sagde den: »Hans Gjerninger fældte ham, men hans Taarer frelste ham, saa det er hans Anger, ikke hans Dyd, der gjorde ham til Helgen«. Men dog var der mange,

1) Saxo. 2) Knytlinga Saga.

især af dem, som hørte den nye Tid og dens Forestillinger til, som holdt ham høit i Ære, og hans Helligheds Ry gik snart vidt ud over Verden, saa han af Kirken blev erkjendt for en Helgen, og det blev sunget om ham, som der staaer i en gammel Vise:

«Langt bedre det er for Guds Sag at døe, end Verdens Guld at eie,
Langt bedre det er for Gud at leve, end vandre paa Syndens Veie.
Den ædle Herre de vog med Uret.

Guds Ord det bliver, dette Væsen forgaaer, og monne saa snart bortfare,
Thi elske sig hver det Liggendefæ, til evig Tid kan vare.
Den ædle Herre de vog med Uret.

Medens Kong Knuds Broder Olaf var Konge, taltes der nok meget om Knuds Helgenkraft, og Geistligheden udbredte Rygtet om Undergjerninger, som skete ved hans Grav, og i Foraaret 1095 optog Geistligheden hans Liig af Graven og lagde det i en Steenkiste i Krypten af den nye Kirke i Odense, som senere kom til at bære Knuds Navn, og der foretoges 4 Gange Ildprøver med hans Been, men Ilden skadede ikke de hellige Been, og dette Jertegn gjorde stor Opsigt; men først i Kong Erik Eiegods Regjeringstid blev Knud under Navn af Canutus af Pave Paschalis den 2den indskreven i Helgenlisten omtrent 1100. Den 19de April 1101 foregik hans Skrinlæggelse med stor Høitidelighed i Odense i St. Knuds Kirke. Alle Rigets Biskopper vare samlede der med en stor Deel af den allerede dengang mægtige Geistlighed, og mange Lægfolk. De hellige Been bleve optagne af Steenkisten og lagte i en Guld-kiste, som blev sat over Altaret. Og fra den Tid af blev hans Dødsdag, den 10de Juli, festligholdt over hele Riget lige med Kirkens Høitider.

Kong Knud den Hellige levede, stred og døde for at gennemføre den nye kirkelige Ordning, som var en væsentlig Betingelse for, at det hele middelalderlige Liv kunde udvikle sig som det gjorde, og forjage Oldtidslivet, som Almuen endnu stadig hængte ved. Han var Bannerfører for den nye Tidsalder med de nye Tanker og Forestillinger, og faldt

som et Offer for sin Kjærlighed til disse, hvorfor det ogsaa er i sin Orden, at Geistligheden, en af den nye Tidsalders mægtige Bærere, forherligede hans Minde, og kaldte ham Danmarks Skytshelgen. Saxe siger derfor ogsaa om ham: »Han fik Sind til at betale Ondt med Godt, thi optaget og indlemmet i den himmelske Hærskare, omsvæver han Fædrelandet og er hvad han paa Jorden stræbte at være: Danmarks Skytsaand«. Jeg har seet denne Helgen, jeg troer i en Kirke i Skaane, fremstillet som knælende ned paa et Altartrin, da han modtager Dødsstødet. Ikke faa Kirker, Altare og Gilder bleve indviede til hans Ære, især her i Norden, men ogsaa i Syd er hans Helgennavn ikke fremmed. Naar man i Rom gaaer over St. Angelo Broen ind i Borgo nuovo, finder man tilhøre i Kirken St. Maria in Traspontina, at det andet Kapel paa høire Haand er indviet til St. Knud Konge. Her er hans Altar, og her forestiller Altarbilledet hellig Knud i Kongedragt, med Hermelinskaabe og Krone paa Hovedet, liggende paa Altartrinet bedende. Paa høire Side af Brystet er en rød Plet, som om han var saaret. Altarlyset er omkastet paa Altaret, maaskee skal dette minde om, at Morderen forsøgte at komme ud ad Vinduet bag Altaret, som der staaer fortalt i Knytlinga Saga. Oppe over Kong Knud seer man to Englehoveder, som see ned paa ham.

Evangeliet, som brugtes her den 10de Juli, paa St. Knud Konges Dag, var taget hos Matthæus 10. K. fra disse Ord i det 26. V. Intet er skjult — til 34. V. Dette Evangelium blev ogsaa brugt ved andre Martyrers Dage.

St. Knud Hertug.

Da vi her i Danmark havde to Helgene af Navnet Knud, er det ikke godt at vide, til hvilken af disse Altaret i Kjøge har været indviet, om til Knud Konge eller Knud Hertug. Vistnok var Knud Konge den Helgen, hvis Anseelse var størst, men da Knud Hertug var skriinlagt i Ringsted, og som Valdemar den Stores Fader en kjær Helgen for den mægtige Absalonske Slægt, som havde endeel Eiendomme

i Kjøge og dens Omegn, var det ikke saa urimeligt at antage, et Altar her var indviet til hans Ære. Jeg vil derfor ogsaa med et Par Ord minde om Knud Hertug, som skyldte sin Helgenglands meest til Folkets Medfølelse for hans uskyldige Lidelse og forræderske Drab og sin Søns Storhed og Magt. Hertug Knud Lavard, en Søn af Erik Eiegod, var kongelig Leensmand i Slesvig, og efter sit Sødskendebarn Henriks Død 1129 Obotriternes Konge. I hans Tid var der endnu mange Hedninge blandt Friserne, som beboede de slesvigske Marskegne, og for at bringe dem til christen Tro sendtes christelige Præster til dem, som Hertug Knud af alle Kræfter understøttede.

Det siges om ham, at han indførte fine Sæder fra Syd, og var mere beleven end de fleste i hin Tid, men ligefuldt var han Danmarks trofaste Grændsevogter mod Syd. Hans eget Søkendebarn Magnus, Kong Niels's Søn, som misundte ham hans store Anseelse og frygtede hans Krav paa Thronen, lokkede ham, som var fuldkommen troskyldig, til at møde sig den 7de Januar 1131 i Haraldsted Skov ved Ringsted, hvor han dræbte ham, og det fortælles, at hvor hans uskyldige Blod flød, udsprang der en Kilde med underfuld Lægedomskraft mod mange Sygdomme. Han blev begravet i Ringsted Klosterkirke, og snart fortaltes der om mange vidunderlige Jertegn, som skete ved ham, og det sagdes, at en Blind havde faaet sit Syn igjen ved hans hellige Kilde, og Skarer af Pilegrimme strømmede til for at bede ved hans Grav. Men først da Knud Lavards Søn, Valdemar den Store, var Konge i Danmark, blev han af Pave Alexander den 3die optaget blandt Kirkens Helgene. I den Anledning holdtes der paa hans Fødselsdag, den 25de Juni, 1170 en Fest i Ringsted, hvor hans Been med stor Pragt bleve altarsatte, i Kongens, Erkebiskoppens, alle Bispernes og en stor Forsamlings Overværelse. Samme Dag, som Hertug Knud Lavard fik den himmelske Helgenkrone, fik Valdemars syvaarige Søn Knud den jordiske Kongekrone, med Løfte om at

blive sin Faders Eftermand paa Danmarks Throne¹). Den 7de Januar høitideligholdtes Knud Hertugs Mindedag.

Endnu den Dag idag bruges Navnet Knud her i Danmark, dog er der andre Helgennavne, som fik langt større Udbredelse her, hvilket er mærkeligt nok, da vi dog havde to hjemmefødte Helgene af dette Navn.

St. Franciskus.

I Kjøge var et Kloster for Franciskanermunke 1485.

St. Franciskus eller Frants, i Italien kaldet Francesco, var Søn af en rig Klædehandler i Assisi ved Navn Pier Bernardino. Det siges, at hans egentlige Navn var Johan Bernardino, men paa Grund af et længere Ophold i Frankrige, blev han kaldt Signor Francese, Francesco eller Franciskus, og under dette Navn vandt han sin Berømmelse²). Assisi ligger midt paa et af Apenninernes Forbjerge og er klinet dertil som en Svalerede³); her fødtes Franciskus 1182, og blev tidligt bestemt for Handelen, som han dog snart opgav, da han efter i sin tidlige Ungdom at have levet et lystigt og overgivent Liv, vendte sit Hjerte bort fra denne Verdens Herlighed, gav alt, hvad han eiede, til de Fattige og kun stræbte gennem en yderlig Forsagelse at vinde Guds Velbehag. Det fortælles om denne Forsagelsens Helt, at han en Dag, før han endnu havde vendt sit Hjerte fra Verden, mod Sædvane sagde nei til en Fattig, som bad ham om Almisse, og bad ham derom for Christi Kjærligheds Skyld, dette fortrød han snart, vendte om og gav den Fattige en anseelig Gave⁴). Ved denne Leilighed fattede han det Forsæt, aldrig at afslaae nogen Fattig en Gave, og gik bestandig

¹) Den danske Kirkes Historie til Reformationen af L. Helveg. I, 418.

²) Den danske Kirkes Historie til Reformationen af L. Helveg. I, 550.

³) Frants af Assisi, anmeldt af A. Listov i Dansk Maanedsskrift, udg. af Dr. M. G. G. Steenstrup. Juni 1867. Heraf er en Deel af hvad jeg har fortalt om St. Franciskus uddraget.

⁴) Anmærkninger til Christiern Pedersens danske Skrifter. Udg. af C. J. Brandt og Th. Fenger. 1. Deel.

videre frem i sin Ringeagt for Penge og i Kjærlighed til den usynlige Verden.

Det var efter en svær Sygdom hans Hjerter vendte sig fra Alt, hvad det tidligere havde elsket af jordiske Ting. Han gjorde da en Pilegrimsreise til Rom, tiltuskede sig en Betlers Pjalter og betlede en heel Dag. Da han kom tilbage til Assisi samlede han alle Spedalske i Hospitalerne om sig, gav dem rige Gaver og kyssede hver Enkelt paa Haanden, uagtet disse Syge tidligere havde været ham en Modbydelighed. Ja, snart gik han videre i Overvindelsen af Kjødets Blødagtighed, og pleiede de Spedalske og slikkede deres Edderbylder. Han paatog sig de ringeste Arbeider, tjente i et Klosterkjøkken, boede en Tid hos en Præst, men vilde ikke tage Deel i hans tarvelige Maaltider, men tiggede Levninger af Mad sammen i en Krukke og heraf levede han. Han tiggede fra Dør til Dør for at opbygge Kirker og Kapper, og selv slæbte han Steen paa sine Skuldre til Bygningerne. Snart boede han i en Hytte som Eneboer og levede i den elendigste Forfatning, snart ansaaes han for afsindig og forbandedes af sin Fader, men for at blive velsignet valgte han sig en Betler til Fader. Hvor han kom frem kastede Mange Steen og Skarn efter ham, men Andre begyndte at kalde ham en Helgen. Efterat han i to Aar havde levet dette Forsagelsens haarde Liv, hørte han en Dag Evangeliet om Frelseren, der udsendte sine Disciple som Faar blandt Ulve, for at forkynde Guds Rige og prædike Bod, »uden Guld, Sølv og Kobber i Bæltet, uden Taske til at reise med, ei heller med to Kjortler, ei heller med Sko, ei heller med Stav«. Da raabte det jublende i Franciskus's Sjæl: »Ja, det var det jeg vilde, det var det jeg søgte«. Han løste Skoene af sine Fødder, ombyttede sit Læderbælte med en Strikke, kastede Staven fra sig, og i sin grove Kutte begyndte han 1209 i Assisis Gader at prædike Bod og Forsagelse i eenfoldige, men kjærlighedsfulde Ord, og hilsede Enhver med: »Herren give Dig Fred«. En riig Borger blev hans første Efterfølger, han gav al sin

Rigdom til de Fattige, og snart kom flere til, saa de bleve otte i Tallet, som boede, hvor Franciskus havde boet som Eneboer, paa Sletten under Assisi ved Kirken i Pontiuacula, som han havde bygget for de Midler, han havde sammen-tigget. Disse bleve de første Munke af den nye Orden, og snart voxede de til en større Skare. Franciskus udsendte disse Brødre to og to, efterat de havde aflagt Løftet om fuldkommen Fattigdom, Ydmyghed og Broderkjærlighed. I en grov, graa Kittel paa bare Been vandrede disse Munke først Italien igjennem, og da dette Broderskab, som af Pave Honorius den 3die fik den kirkelige Stadfæstelse, snart blev meget udbredt, naaede deres Prædiken om Bod og Forsagelse i kort Tid til Europas yderste Grændser. En stor Forskjel paa Franciskaner-Munkene og alle tidligere Klostergeistlige var det, at de ikke indelukkede sig bag Klostermuren, de vilde leve i Verden som dem, der ikke ere af denne Verden; de betlede deres daglige Brød og prædikede til Gjengjæld for de tarvelige Gaver, Verden gav dem, Bod og Forsagelse.

For Franciskus selv var det den høieste Lyst at være fattig, og for hans Samtid og nærmeste Eftertid blev Tiggerstanden ved ham som adlet og helliggjort. Uagtet der gjennem Franciskus's Liv udtaler sig en sygelig, sværmerisk Begeistring for Fattigdom og Usselhed, saa vidste han dog nok, at han ikke blot ved Forsagelsen af denne Verdens Goder kunde vinde Saligheden; som Beviis herfor anføres, at han skal have sagt: »Ingen skal smigre sig med det, som ogsaa et ondt Menneske formaaer. Den Onde kan ogsaa faste, bede, græde, korsfæste sit Kjød; kun eet formaaer han ikke — at være Herren tro«.

Ogsaa en brændende Higen efter at blive Martyr skal have fulgt Franciskus, og denne Higen i Forening med hans Iver for at prædike Omvendelse for de Vantro skal have bragt ham til Ægypten 1219, da Korsfarerne beleirede Damiette. Her blev han fanget og mishandlet af Saracenerne, men da han bragtes for Sultanen, blev han behandlet godt og sendt tilbage til den christne Hær.

I den senere Deel af hans Liv vistes der ham en mageløs Ærefrygt, ofte kom Folket ham imøde med grønne Grene og vaiende Faner, og man modtog ham med Klokkeringning og Psalmesang. Hvad der havde tilhørt ham ansaaes for helligt, og man skar Stykker af hans fattige Klædedragt og gjemte som Helligdomme. Forestillingen om hans Hellighed gik saa vidt, at man troede, han havde Magt over Naturen og Dyrene, saa Fuglene adløde ham og Dyrene udrettede hans Ærender, og baade medens han levede og efter hans Død mente man, at han gjorde store Jertegn. Det mærkeligste af de Undere, den romersk-katholske Kirke har bundet til Franciskus, er Fortællingen om, at da han to Aar før sin Død engang fastede og bad og var hensunken i Smerte over Frelserens Korsfæstelse og havde et Syn, hvori den Korsfæstede viste sig for ham, kom der paa een Gang baade paa hans Hænder og Fødder Mærker af Christi Nagler, og paa hans Side et Ar som af et Landsestik. Uagtet Franciskus søgte at skjule hvad der var skeet med ham, saae dog enkelte af hans Fortrolige disse Mærkesaar, og efter hans Død fortælles det, at mange af hans Disciple og af Folket saae dem og kyssede dem. Hvad denne sælsomme Fortælling beretter ihukommes endnu hvert Aar i den romersk-katholske Kirke den 17de September og antages af Katholikerne som en fuldkommen Sandhed. Den 4de October 1226 døde Franciskus, og blev to Aar efter af Pave Gregor den 9de erklæret for en Helgen, og hans Dødsdag høitideligholdtes til Minde om ham. Kun 6 Aar efter Frants af Assisis Død kom hans Munke til Danmark, og fik her en betydelig Indflydelse, især paa Almuesfolk, som de særlig søgte og prædikede Bod og Forsagelse for. Et Par Hundrede Aar efter deres Indvandring i Danmark gennemførtes en Reformation i en Deel af deres Klostre, men i Kjøge, hvor tidligere intet Franciskanerkloster havde været, blev 1485¹⁾ et oprettet efter de nye skjærpede Regler. Franciskaner-

¹⁾ Daugaard, Danske Klostre i Middelalderen, S. 199.

munkene eller, som vi her kaldte dem, Graabrødrene¹⁾ og Dominikanermunkene eller Sortebrødrene havde her en fri præstelig Virksomhed, de kunde gaa omkring hvor de vilde og prædike for Folket, forvalte Sacramenterne og foretage alle kirkelige Handlinger. Dette gav imellem Anledning til Stridigheder med Sognepræsterne, som ikke gjerne taalte disse Fripræster, der ogsaa til Tider prædikede i Kirkerne uden Præstens Tilladelse, men ligefuldt haandhævede de deres fripræstelige Virksomhed lige til Reformationstiden.

Saa stor Indflydelse St. Franciskus's Munke end fik paa Almuen her i Landet, saa fik dog hans Navn ingen Indgang hos den, kuns meget sjældent findes Navnet Frants blandt Bønderne, og naar det en ganske enkelt Gang findes, er det vist i en senere Tid kommet fra de høiere Stænder til dem.

Christi Legem eller Guds Legem.

I Kjøge var et Altar indviet til Christi Legem 1500.

En Festdag kaldet Christi Legems eller Guds Legems Fest holdtes i den romersk-katholske Kirke i det fjortende Aarhundrede Torsdagen efter Trinitatis eller hellig Trefoldigheds Dag, og her blev den som en ny Festdag anordnet for Lunds Kirke af Erkebiskop Karl, som døde 1334, og blev snart almindelig over hele Landet²⁾, anpristes som Kirkens ypperste Høitid, og blev feiret med stor Pomp og mange Processioner, uagtet den var et Vidnesbyrd om den kjødelige Misforstaaelse af den hellige Nadver som en troldomsagtig Forvandling af Brødet og Vinen til Jesu Legeme og Blod. Fra denne Tid af var det da man unddrog Lægfolk Benyttelsen af Kalken, og samtidig hermed begyndte Blodmiraklerne, som bestode i, at Hostien dryppede med Blod, hvilket skulde være et haandgribeligt og iøinefaldende

¹⁾ Fra Begyndelsen af Ordenens Stiftelse bare Franciskanermunkene graa Dragt, nu have disse Munke brun Dragt.

²⁾ Den danske Kirkes Historie til Reformationen af Helveg. II, 230.

Beviis paa, at Blodets Kraft ogsaa kjendtes i Legemet¹). Til Guds eller Christi Legems Ære indviedes snart rundt om i Danmark Altare og Gilder, og paa Christi Legems Dag var Evangeliet taget hos Johannes 6, 55—59, og Epistlen af 1. Cor. 11, 23—34²).

St. Birgitte.

St. Birgitte Stenhusgaard i Kjøge nævnes 1507.

St. Birgitte, født 1302 eller 1303 paa Gaarden Finstad i Upland i Sverig³), blev Nordens nationale Helgeninde, og i Unionstiden blev hun af Dronning Margrethe brugt som det aandelige Baand der skulde sammenknytte Nordens Folk⁴). Hun var en af Forløberne for Reformationen, da hun drevet af sin store Fædrelandskjærlighed banede Veien for Modersmaalet i Kirken, idet hun gjorde det til en af Hovedopgaverne for Munkene i hendes Klostere at uddanne sig til at prædike paa Modersmaalet til Menigmands Oplysning. Fra hendes Klostere her i Norden have vi som Vidnesbyrd om Birgittinerpræsters og Nonners fromme Virksomhed til Menigmands Oplysning flere gudelige Skrifter paa Modersmaalet, blandt disse var ogsaa den første gammeldanske Bibeloversættelse, og selv efterlod hun sig endeel Skrifter paa Modersmaalet, som fik megen Udbredelse.

Birgitte var en mærkelig Kvinde med en dyb og inderlig Kjærlighed baade til sit jordiske og himmelske Fædreland; hendes Navn blev berømt ikke alene i Norden, men over hele Christenheden. Hun brød ikke nye Baner for det christelige Livs Udvikling, hun var Pavekirken hengiven, men ivrede

¹) Christiørn Pedersens danske Skrifter, 3die Deel, udg. af Brandt og Fenger.

²) 1264 paabød Pave Urban d. 4de at helligholde Christi Legems Fest, og 1311 confirmerede Pave Clements d. 5te dette Paabud og bestemte, at denne Fest skulde høitideligholdes Torsdagen efter Trinitatis Søndag.

³) Den hellige Birgitte og Kirken i Norden af Fr. Hammerich. Heraf er det Meste af hvad jeg fortæller om hellig Birgitte uddraget.

⁴) Danmarks Kirkehistorie til Reformationen af L. Helveg. II, 191.

strengt og alvorligt imod Pavens og Cleresiets Verdslighed og Ugudelighed. Hun nedstammede baade gennem sin Fader, Lagmand Birger Person, og sin Moder, Ingeborg Bengtsdatter, fra Nordens gamle Kongeslægter og fra Nordens hellige Konger, hvilket hun ofte mindedes med Glæde. Paa Finstad opdroges Birgitte i Guds frygt og lærte at elske sit Folk og sit Fædreland, men da hun mistede sin Moder i sit tolvte Aar, blev hun derefter opdraget hos sin Moster Ingrid, Drost Knud Jonsons Hustru, paa Aspenæs i Vestmanland. I en meget tidlig Alder blev hun gift med Ulf Gudmarsson, senere Rigsraad og Ridder, af en af Sverrigs mægtigste Slægter, og boede med ham paa Ulfåsa i Østergötland. Hun var ved den Tid en alvorlig, gudfrygtig Ridderfrue, som sværmede for Ridderlighed og Heltemod.

Allerede fra sin Barndom af havde hun ofte forunderlige Syner, hvori Frelseren viste sig for hende og talte til hende, og disse overnaturlige Syner fulgte hende gennem hele Livet. En Tid af sit Liv var hun Hofmesterinde hos Kong Magnus's Hustru, Dronning Blanca, og holdt da strænge Formaningstaler mod Kongens og Dronningens, Adelen og Geistlighedens letsindige Liv.

Hospitaler og Fattighuse byggede hun, og meget af sin Tid tilbragte hun med Kjærlighedsgjæringer, som Verden ikke saae. Hun tog sig af alle Syndere hun traf, og selv de dybest faldne Kvinders Omvendelse anvendte hun Tid og Kræfter paa. Hver Dag beværtede hun 12 Fattige, før hun selv spiste, og hver Torsdag vadskede hun deres Fødder. De Syge paa hendes Hospitaler pleiede hun, forbandt selv deres Saar, ja udsugede endogsaa de Spedalskes Bylder. Selv levede hun et meget strengt Liv, spiste kuns lidt, pidskede sig, til hun fik blodige Saar, og sagde: »Legemet er et Asen, det behøver tarvelig Føde, Arbeide og stadig Pidsk«. Ofte gik hendes Mand og hun Pilegrimsgange til hellige Steder og Kilder rundt om i Riget, ligesom ogsaa til St. Olaf i Trondhjem. Ogsaa til St. Jago i Kompostella i Spanien drog hun og hendes Mand, for at bede ved

Apostelens Grav. Efter denne Reise gik hendes Mand Ulf i Alvastra Kloster, hvor han døde 1344. Ogsaa Birgitte tog da sit Ophold i Alvastra Munkekloster, og her gik det først op for hende, hvor godt Mandens og Kvindens Natur passede til at arbejde sammen for Guds Rige, og her fik hun Tanke om at stifte Klosterne af Frelserens Orden for Kvinder og Mænd. Nærmest tænkte hun sig disse, hvad de ogsaa bleve, som Klosterne for Kvinder af Adelen med Munke, som indlemmedes i Ordenen for Nonnernes Skyld, men hvor Kvinder og Mænd levede strengt adskilte.

I sin fremrykkede Alder drog hun med Pilegrimskappe og Stav gennem Tydskland til Rom, hvor hun opslug sin Bolig, og delte sin Tid mellem Andagtsøvelser og Sygepleie. Imellem saaes hun sidde blandt de Fattige udenfor St. Laurentskirken i Panisperna, hvor hun anraabte Forbigaaende om Hjælp og med Taknemmelighed tog imod hvad de gave hende. Imellem gjorde hun fra Rom Pilgrimsreiser til hellige Steder i Italien, og tilsidst reiste hun som Pilgrim til Jerusalem for at besøge de hellige Steder der, i Bethlehem og ved Jordan. Her, som i Rom, havde hun bestandig Syner og Aabenbarelser, af hvilke hun nedskrev mange. Efter halvfemte Maanedes Ophold i det hellige Land reiste hun tilbage til Rom, hvor hun døde den 23de Juli 1373. Legenden fortæller om mange Jertegn, som skete ved Birgittes Liig, men først 1391, den 7de October, erklæredes hun for Helgen af Pave Bonifacius den 9de, som selv i Kapellet i Vatikanet læste Messen og forkyndte høitideligt, at Birgittes Navn skulde skrives mellem de Helliges. I flere Dage holdtes Fest i Rom i denne Anledning.

Endnu findes i Rom paa Piazza Farnese en lille St. Birgitta Kirke (kaldet St. Brigida), som er bygget op til det Huus, hvor hun boede og døde, og hvor nu en halv Snes Munke af Josephsordenen leve og besørge Gudstjenesten, da der for Tiden ingen Birgittinerklostere findes i Rom. Altartavlen over det store Altar i denne Kirke forestiller Birgitte, klædt i graa Nonnedragt med hvidt om

Hovedet, liggende paa Knæ foran en Bedepult, hvorpaa ligger en Bog, hvori hun skriver med Fjederpen. I Skyerne sees Jomfru Marie og Frelseren, som rækker en opslagen Rulle Pergament med Skrift ned til Birgitte, hvori hun læser hvad hun skriver i Bogen. Dette er Fremstillingen af hendes høiere Aabenbaringer. Bag Birgitte staaer hendes Datter hellig Katharina, en ung smuk Kvinde, klædt som Moderen, kun har hun Hætte over Hovedet og sort Slør med hvide Sømme. Hun holder i Haanden en Liliekvist, Renhedstegnet, og et brændende Hjerte, Kjærlighedstegnet, det for Frelseren brændende og glødende Hjerte. Omkring i Kirken hænge flere Malerier, som fremstille Scener af hellig Birgittes Historie, saaledes seer man hende baaret op i Skyerne af Engle, og man seer Engelen Michael tage imod hende efter hendes Død, og den hellige Jomfru sætte Kronen paa Birgittes Hoved.

Her i Norden glæde vi os over den hellige Birgitte som en udmærket og høit begavet Kvinde, der anvendte sine Kræfter og Gaver til at arbeide med paa det Værk, Herren vilde have fremmet; men i Rom har hun endnu sine Tilbedere, som med varm og beaandet Følelse tænke paa hende, og reise lange og trange Veie for andægtigt at knæle ved hendes Grav. En af disse traf jeg i Rom i Vinteren 1868—69, det var en lille, gammel, mager Munk, som fortalte mig, han tilligemed en anden Munk for syv Aar siden havde gjort en Valfart til Vadstena i Sverrig og bedet ved hellig Birgittes Grav; hans Øine lyste, da han fortalte mig, han havde seet hendes Liig, og det var ganske heelt; men da han sagde, de forgjæves havde søgt om Tilladelse til at føre hendes hellige Legem tilbage til Rom, tørrede han sine Øine. Denne Birgittes gamle, trofaste Tilbeder tog mig med op i de Værelser, hvor hun havde levet sine sidste Aar, og hvor hun døde. Jeg saae det Vindue, hvorigjennem hun, naar hun var syg, hørte Prædiken, og det, hvorigjennem hun hørte Messen, og jeg saae den Stue, hvor hun tog imod Fremmede, som vilde tale med hende, og hvor hendes

Skrivebord havde staaet og hvor hun, som Munken sagde, »havde nedskrevet sine hellige Tanker«. Hendes Soveværelse saae jeg ogsaa, og Munken sagde, da han pegede paa det Sted, hvor hendes Seng havde staaet, hvor der nu var reist et Altar: »Her drog hun sit sidste Suk paa denne Jord». Det var rørende at see hvor bevæget den gamle Munk var, naar han talte om hellig Birgitte, hans Øine glindsede og han kom i Aande, som om han talte om sin Ungdoms Elskede. Han sagde mig, at i disse Værelser havde den hellige Jomfru to Gange og Frelseren een Gang aabenbaret sig for hellig Birgitte; sidste Gang den hellige Jomfru kom til hende, var det da hun laa i sin sidste Sygdom, lidende og bekymret for sin Sjæls Frelse. Den hellige Jomfru sagde da trøstende til hende: »Du skal ikke frygte, for Dig staaer Paradisets Herlighed aaben«. Ogsaa hendes Bedekammer saae jeg, det var nu indrettet til et lille Kapel, hvor der hang flere Malerier af forskjellige Øieblikke af Birgittes Liv.

Snart efter hun var optaget i Helgenskaren, byggedes Klosters af Frelserens Orden til hendes Ære, kaldede Birgittinerklostere, baade i Norden, i Tydskland, Italien, England, Estland, Polen, Belgien, Holland og Spanien. Det anseeligste Birgittinerkloster i Sverrig var Vadstena, i hvis Kirke Helgenindens Been hviler. 1393 Trefoldigheds Søndag skrinlagdes hendes Been paa Høialtaret i Vadstena Kirke, i Overværelse af en umaadelig Menneskemasse, hvoriblandt var mange Biskopper og Riddere fra alle tre nordiske Riger, som samledes til Festen for denne nordiske Helgeninde, og snart blev Vadstena det meest søgte Valfartssted i Norden, hvor Skarer af Pilegrimme søgte til, og paa Kirkemødet i Arboga 1396 blev hun erklæret for Sverrigs Skytshelgen. Blandt den nordiske Adel reiste Birgitte en stor religiøs Opvækkelse, og hendes Klosters, som fornemmelig blev Adelsklostere, vare i deres bedste Tid, hvad hun havde haabet af dem, Foreninger af Læge og Lærde, Kvinder og Mænd, som arbeidede paa Folkelivets Gjenfødelse og Guds Riges Udbredelse.

Sædvanlig fremstilledes den hellige Birgitte uden noget udvortes Vartegn, kun omgivet af et himmelsk Lys, dog afbildedes hun ogsaa imellem i senere Tid med et Pilegrims-kors, eller med et korsbetegnet Hjerte¹). I Danmark fik vi to Birgittinerklostere af stor Anseelse, det ene Maribo paa Lolland ved Maribo yndige Sø, det andet Mariager i Jylland, som laa paa en skovbevoxet Bakke med deilig Udsigt over Mariager smukke Fjord.

St. Birgittes Navn, som i Sverrig kaldtes Brigitta eller Brita, fik i Danmark ikke liden Udbredelse, baade blandt Adelen, hendes egen Stand, som hendes Hjerte med særlig Forkjærlighed hang ved, og blandt Almuen, i hvis Mund det blev til Birte (udtales i Sjælland: Byrte), hvorimod det blandt Adelen baade blev udtalt som Birgitte, Berete og Birte.

¹) Helgensager ved J. F. Fenger, Kirkehist. Saml. II, 18.